

DE HUIZEN IN HET NOORTSCHE BOSCH

DOOR

Dr. LEONIE VAN NIEROP

In zijn hoogstbelangrijke, uitvoerige inleiding tot het Tweede deel van de Bronnen tot de geschiedenis van het bedrijfsleven en het gildewezen te Amsterdam heeft dr. J. C. van Dillen aan „de eigenaardige legende”, dat Amsterdam in de zeventiende eeuw — althans tot 1632 — „een belangrijke textielstad” is geweest, aan de hand der volgende documenten een einde gemaakt ¹. Ondanks de bemoeiingen van het stadsbestuur is het tot dat jaar zeker niet gelukt de economisch belangrijkste textielindustrieën — de draperie en de saainering — wederom of voor de eerste maal tot eenige beteekenis te brengen, zoodat de wolweverij haar signatuur op de stad niet drukt. En ook niet zal drukken ². Ook de vervaardiging van heel- en halfzijden stoffen, hoewel van **grooter** omvang, heeft hier niet dezelfde uitgebreidheid als te Haarlem.

De toenemende groei der Leidsche textielnijverheid beurt later het weinige te Amsterdam overgeblevene wel weer eenigszins omhoog. Het blijkt uit het feit, dat de Leidsche kooplieden en greinreeders op de mededinging der Amsterdamsche greinering in 1652 en 1654 de aandacht vestigen ³. In het eerste jaar zegt het gerecht der laatste stad dan ook in de considerans van een nieuwe keur ter bevordering der lakenindustrie, dat „- - Codtlof - - de draperie hier ter stede dagelijcx meer en meer is toenemende” ⁴. En het stadsbestuur staat ter aanmoediging van deze nijverheid niet stil bij de uitvaardiging dezer ordonnantie. Het heft in 1657 de beperkende bepalingen nopens het aantal weefgetouwen, dat de wever mag laten gaan, op ⁵. Het tracht ook vreemde wevers aan te lokken. Vooral na 1660, wanneer evenals elders in de Republiek de textielindustrie om verschillende redenen nog meer in het brandpunt der **officieele** belangstelling komt te staan. En als, naar Hans **Bontemantel** mededeelt, „eenige Engelse manufactuerwerckers” van „het gevoelen als

1 Bladzijden XVI-XIX.

2 Mededeeling van Dr. J.C. van Dillen.

3 Mr. N. W. Posthumus, Bronnen tot de Leidsche textielnijverheid V, nos 167, 194.

4 H. Noordkerk, Handvesten van Amsterdam, blz. 1112.

5 Dit slaat in hoofdzaak op de linnenweverij, maar de opkomende wolweverij zal daaronder ook vallen.

de Anabatisten”, wien in Engeland de uitoefening van hun godsdienst verboden is, nog van uit Engeland uit, verzoeken, zich met ongeveer veertig gezinnen te Amsterdam onder gemakkelijke voorwaarden te mogen vestigen, besluit de vroedschap II Maart 1661 „da ta **H** aec lemaeckers, van buyten incomende ende haer neering eenige tijt gedaen hebbende, soo sij hetselve versoucken, het poorterrecht wart geschoncken, ende alsoo haer hantwercken meede uyt wolle bestaet, dat alle, die hier van buyten comen, hetselfde sal gedaen warden, hetsij Vlaeminge, France, Engelse of andere natie sonder onderschyt.” „Welcke laeste woorden”, volgens dezen raad „wierden gestelt om geen poetentaeten te offenceeren, alsof men arbyde om een anders naetie tot sich te trecken”¹.

Wellicht hangt hiermede samen, dat Leiden 6 November 1665 aan drapeniers en arbeiders het wegtrekken verbiedt. Vast staat, dat men ook daarna Amsterdam aldaar in het oog houdt². En waarschijnlijk niet zonder reden. Want thesaurieren van Amsterdam besluiten 28 Juni 1670 aan Pieter de Coup, „felp- en vlaggedoeck-fabricqueur”, honder den twintig guldens te betalen „voor zijn transport van Leiden alhier ter stede”³. Het poorterschap wordt hem ook kosteloos vereerd.

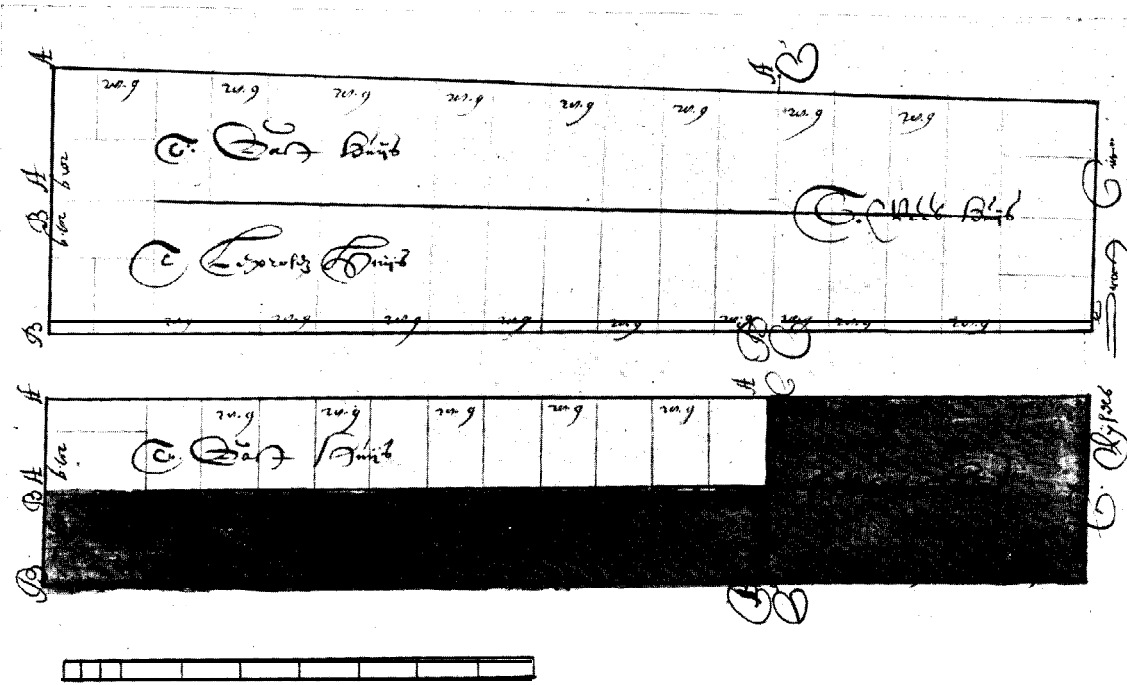
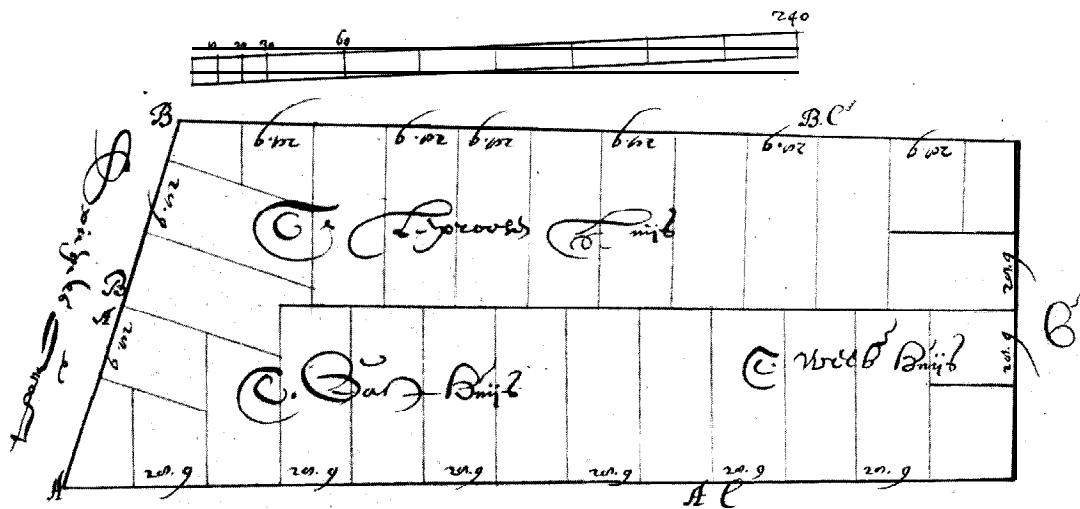
Het stadsbestuur van Amsterdam neemt in dit jaar nog andere maatregelen. Bij vroedschapsresolutie van 14 April 1670 worden burgemeesteren geautoriseerd aan de regenten van het Burgerweeshuis, der Gasthuizen en van het Leprozenhuis „tot voortsettinge van de wevery en wolkammery” gronden „in de nieuwe vergrotinge” ten geschenke te geven, waarop deze godshuizen vierhonderd of meer huisjes „volgens de teekeninge, daertoe gemaekt”, zullen moeten bouwen. Welke huisjes daarna alleen mogen verhuurd worden aan „wevers, wolkammers en spinners ofte andere manufacturiers, tot de wever-, linnen- ofte wollewerckerye behoorende, die van buyten de stad hier inkomende, deselve handwercken sullen inbrengen, ofte albereyds alhier wonende, die op nieuws willen beginnen.”

De kosten van den bouw moet de verkoop — „met kennisse en op speciale ordre” van burgemeesteren — van weinig renderende vaste eigendommen dezer gestichten opbrengen. De huurprijs der huizen mag in de eerste twaalf jaren niet hooger zijn

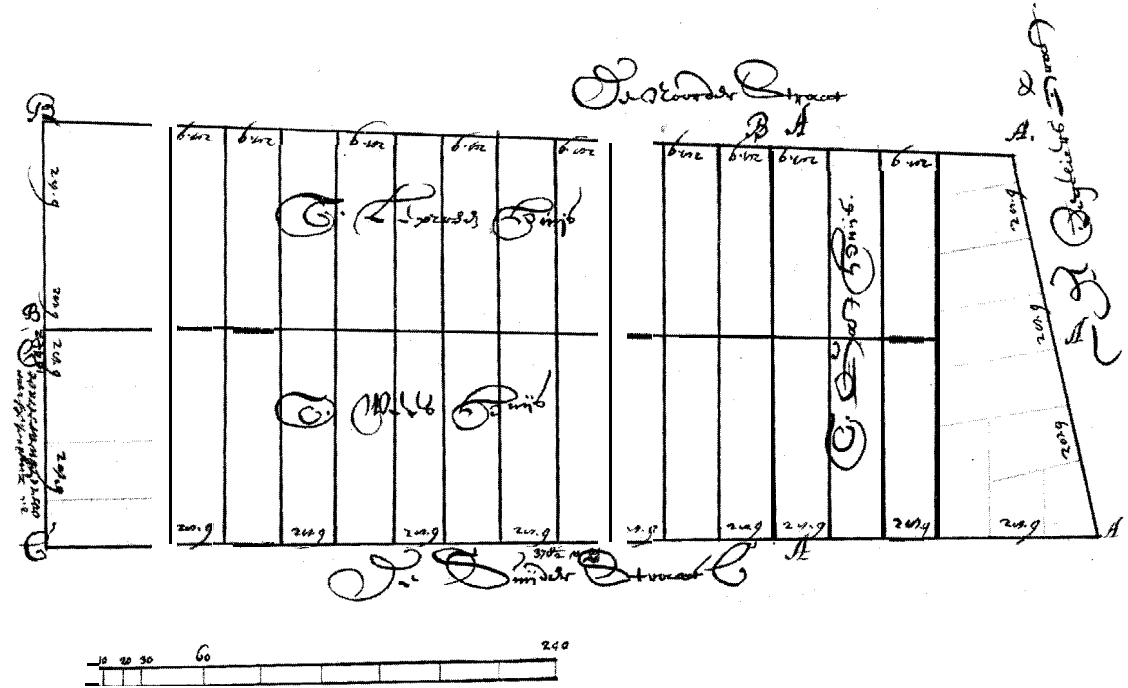
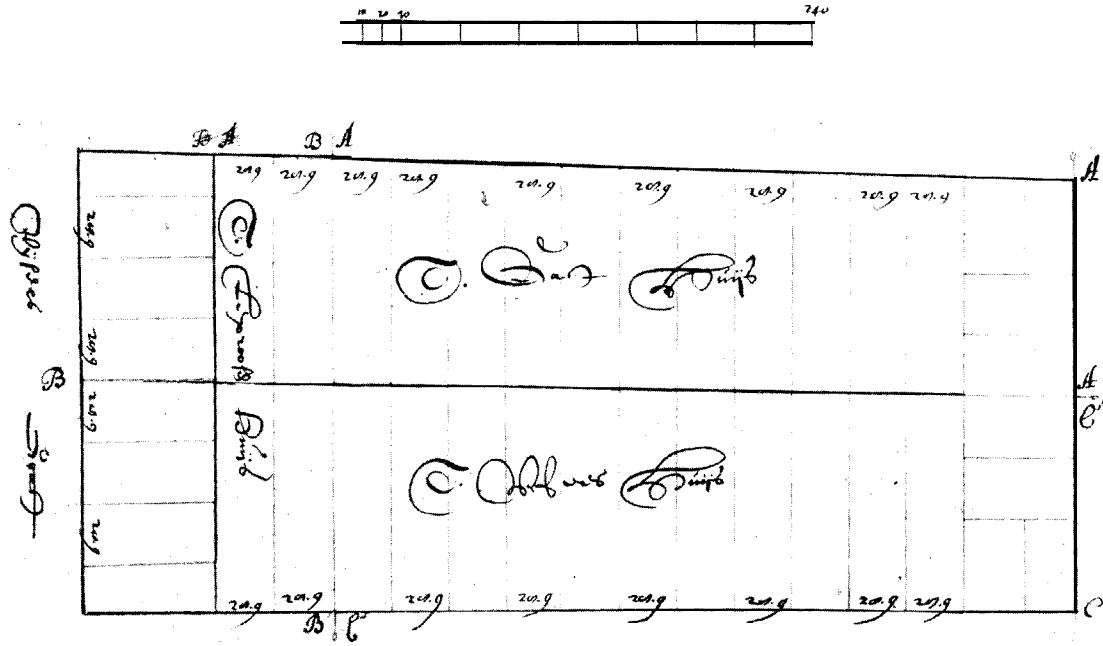
1 De regeeringe van Amsterdam soo in 't civiel als crimineel en militaire, uitgegeven door Dr. C. W. Kernkamp, II, blz. 500. De dfficial e resolutie bij Noordkerk blz. 1089.

2 Posthumus t.a.p. nos 37, 132.

3 Gemeente-archief Amsterdam. — Resolutieboek thesaurie-ordinaris 4, f 114.—. Voor zooverre niets verder vermeld wordt, liggen de geraadpleegde archiefstukken aldaar.

PLATTEGROND VAN DE BLOKKEN
 NAAR DE GEDEELTELIJK GEKLEURDE TEEKENING

1-5 IN HET NOORTSCHE BOSCH.
 IN ARCHIEF BURGERWEESHUIS 141. (VERKLEIND).

dan de baten dezer landerijen, vermeerderd met een vierde ten behoeve van het onderhoud ¹.

Burgemeesteren bestemmen voor den bouw terreinen, gelegen in het zoogenaamde „Noortsche Bosch”. Dit is een buurt van geboomte, doorsneden met slootjes en paden, die zich ten noorden van de Wetering, vooral in oostelijke richting uitstrekt. De spraakmakende gemeente heeft haar sinds onbekenden datum en om niet gevonden redenen dezen naam gegeven. Burgemeesteren gebruiken hem niet onmiddellijk, de regenten der drie instellingen wel. De streek is sinds den laatsten uitleg der stad van 1659 binnen den stadsmuur getrokken. Zij wordt globaal genomen begrensd door de Spiegel-, Prinsen-, Reguliers- en Baangrachten. Een deel is aan de looierijen in 1663 uitgegeven; in het volgend jaar is de Reguliersgracht eerst **gegraven** ². Doorsneden wordt de buurt door de nieuwe Vijzelstraat, waarin een gracht gegraven is, en door een brug over de Baangracht is zij met het in 1668 onder den stadswal gebouwde Weteringpoortje verbonden.

De gronden worden in zes blokken verdeeld ³.

Blok 1 wordt begrensd door de Reguliersgracht, de Noorderstraat, een dwarsstraat — de huidige Nieuwe Looiersdwarsstraat — en de Suyderstraat — de tegenwoordige Nieuwe Looiersstraat.

Blok 2 strekt zich uit tusschen de bovengenoemde dwarsstraat, de twee andere straten en de Vijzelgracht.

Aan de overzijde der Vijzelgracht, waar de erven en straten in het verlengde van de vorige liggen, wordt tusschen de Noorder- en Suyderstraten een Middelstraat geroid. Zoodat blok 3 tusschen de Vijzelgracht, de Noorder- en Middelstraten — thans 1e en 2e Weteringdwarsstraten **geheeten** — en een dwarsstraat — thans de Weteringstraat — ligt, en blok 4 tusschen dezelfde gracht en straat en de Middel- en Suyderstraten — de huidige 2e en 3e Weteringdwarsstraten. Blok 5 wordt omgeven door de dwarsstraat, de Noorderstraat — thans 1e Weteringdwarsstraat — de Spiegelgracht en de Middelstraat — de tegenwoordige 2e Weteringdwarsstraat.

¹ Res. vr. 27, f. 4|v. Zie ook Bontemantel, p. 501.

² Res. thes. ord. 10 Maart, 2 Mei 1663, 23 April 1664.

³ De algemeene registers der stad zwijgen verder over ligging, omvang en verdeling der geschonken gronden. Het archief van het Leprozenhuis is tot aan het midden der 18e eeuw verloren gegaan, dat van de Gasthuizen bevat hierover niets en over den bouw der huizen weinig. Het archief van het Burgerweeshuis bewaart over alles documenten. Hieronder de „Begrotinge, situatie ende verdelinge” der erven, hierachter als bijlage I uitgegeven, en de volgende kaarten.

Van blok 6 of eigenlijk einde van dit blok, dat zich langs de Vijzelgracht tusschen de Suyderstraat — nu 3e Weteringdwarsstraat — en de Looiersgracht — „de sloot”¹ tusschen de Baan- en Vijzelgrachten — uitstrekt, worden breedte noch diepte opgegeven. Het wordt ook niet in kaart gebracht.

Elk blok wordt onder de loten A, B en C verdeeld. Blok 6 valt in zijn geheel onder lot C. De trekking der loten door de regenten der drie godshuizen vindt 22 Juli 1670 plaats. Den Gasthuizen valt lot A, het Leprozenhuis lot B, het Burgerweeshuis lot C. ten deel².

Vóór de trekking, den 9den Juli, hebben burgemeesteren de bouwplannen vastgesteld³ van de huizen „met kelders voor spinsters daeronder”, die op de ieder voor een derde part te betimmeren erven zullen verrijzen. Het werk, dat een bescheidener omvang zal hebben, dan de vroedschap gehoopt had, kan nu een aanvang nemen⁴.

In Augustus laten de regenten van het Burgerweeshuis de gronden in zes parken verdeelen, op vijf twaalf huizen afmeten, op één dertien. Twee heimeesters afzonderlijk slaan vervolgens 52 masten onder ieder toekomstig huis in. Tegen 19 stuivers het stuk, alles inbegrepen, behalve het vervoer der palen. Sinds 29 Augustus levert Gerrit Floren van „t Huijs ter Lucht en aldaer wonende” het benodigde zand tegen 13 stuivers het last⁵. Hoewel de aannemers voor het timmer- en die voor het metselwerk eerst 13 September de bestekken⁶ onderteekenen, zijn de eersten, die de erven afbakenden en verder toezicht hielden, van den allereersten dag af bij het werk betrokken geweest.

Vier groepen, ieder van twee timmerlieden, nemen den bouw aan. De eerste dien op de blokken 5 en 6 voor f 223.10 per gewoon huis, de tweede dien op blok één voor f 230, de derde dien op blok 4 voor f 234, de vierde dien op de blokken 2 en 3 voor f 230; alles ook per gewoon huis. Aan de laatste groep worden ook de bouw van de hoekhuizen⁷ voor f 400 per stuk en de bouw van zes kleine daarnaast komende perceelen voor f 230 per huisje gegund. Allen verbinden zich voor het boven aange-

¹ Aldus genoemd in 1779. (Archief Burgerweeshuis 146).

² Zie de kaarten.

³ Zij noemen den ontwerper niet.

⁴ Uit de schaarsche gegevens van het archief der Gasthuizen blijkt, dat de drie instellingen dezelfde lijn volgden.

⁵ Archief Burgerweeshuis 141.

⁶ Zie bijlagen II en III.

⁷ Hiervan is geen bestek meer aanwezig.

geven werk, voor de leiding van en de zorg voor den geregelde loop van den verderen bouw, voorts tot het maken der schuttingen tusschen de erven na de voltooiing der huizen. Waar de regenten het werk in eigen beheer uitvoeren, de materialen leveren, de loonen betalen en naar den eisch acht ton bier per huis als gebruikelijke verversching voor de arbeiders verschaffen, hebben deze aannemers evenmin als de eenige bekend gebleven metselaar, die het metselwerk van 29 huizen tegen f 222.10 per huis aannam ¹, geen uitschotten. Slechts met het benoodigde gereedschap bemoeien de aanbesteders zich niet. De aanstelling van en het toezicht op het werkvolk ² is in handen van de aannemers. Maar de aanbesteders bepalen hun aantal en soort. Behouden zich het recht voor „een werkgast of jongen”, die hen niet aanstaat, te laten ontslaan, tegen boete voor de aannemers bij wederaanstelling. Dezen, die behoudens het overeengekomene reeds niets aan het werk verdienen, staan derhalve bovendien in een zeer afhankelijke verhouding tot de opdrachtgevers. Wellicht is daarom ook geen boete bij te laat opleveren in de bestekken opgenomen. Finantieele nadeelen zijn voor de eersten alleen aan niet voltooiing contractueel verbonden.

Het generale toezicht vertrouwt het Burgerweeshuis aan één opzichter toe; de Gasthuizen aan één voor ieder bouwpark tegen 24 stuivers en drie stuivers voor bier per dag ³.

Van den aanvang af ziet het Burgerweeshuis in, dat de hoekhuizen door bakkers, komenijhouders, tappers en tabaksverkoopers bewoond moeten worden. Waar uit den aard der zaak de oven en andere vaste gereedschappen in de bakkerij gebouwd moeten worden, komen de regenten, wijl het goed is, „de luijden ook haer cost te doen winnen”, 29 Augustus reeds met die der andere godshuizen overeen, om slechts enkele bakkers toe te laten, zoowel in het begin als later. Tevens wordt besloten, ook de toekomstige onderlinge mededinging der kleinkramers in te perken, door de concurrenten zoover mogelijk uit elkaars buurt te laten wonen.

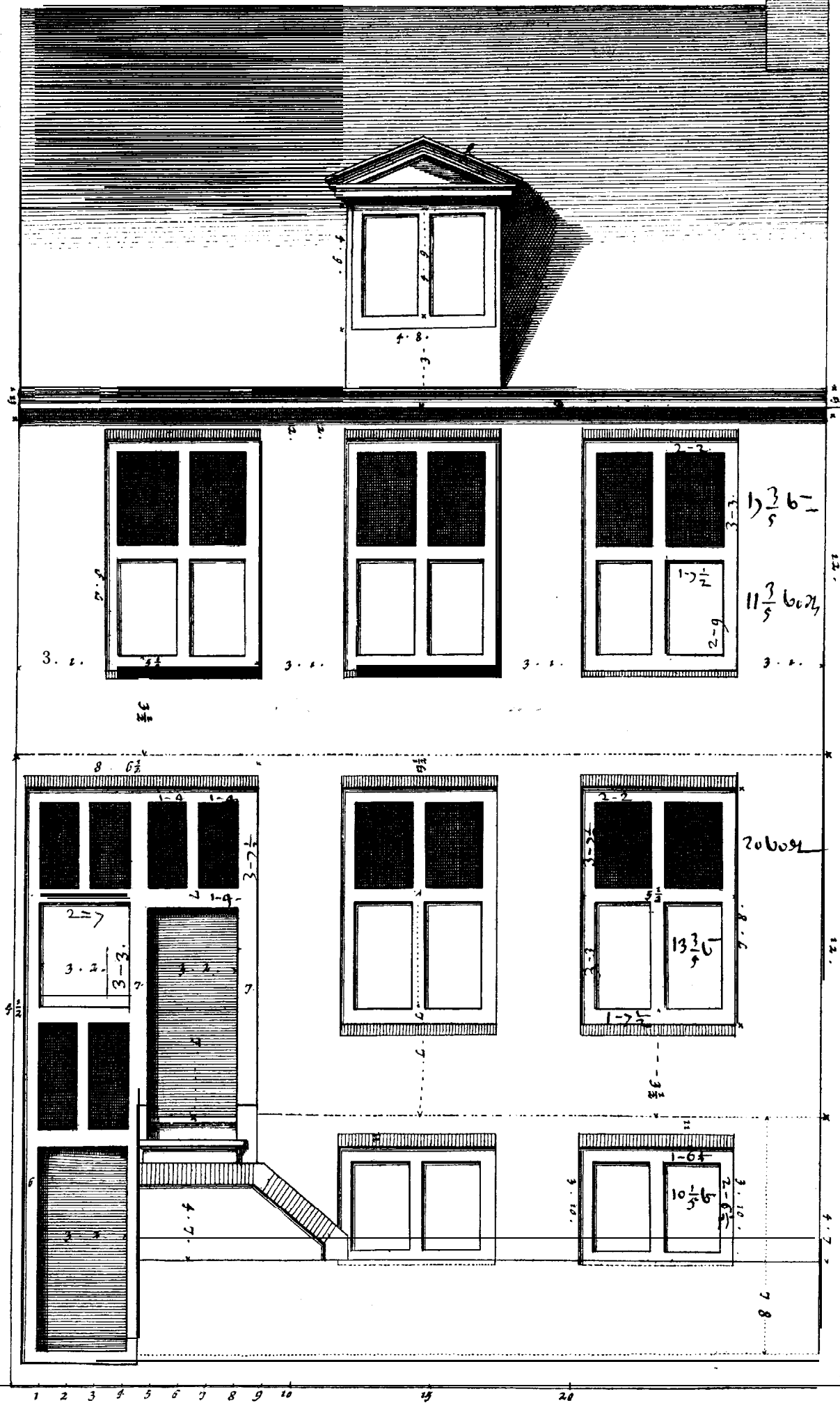
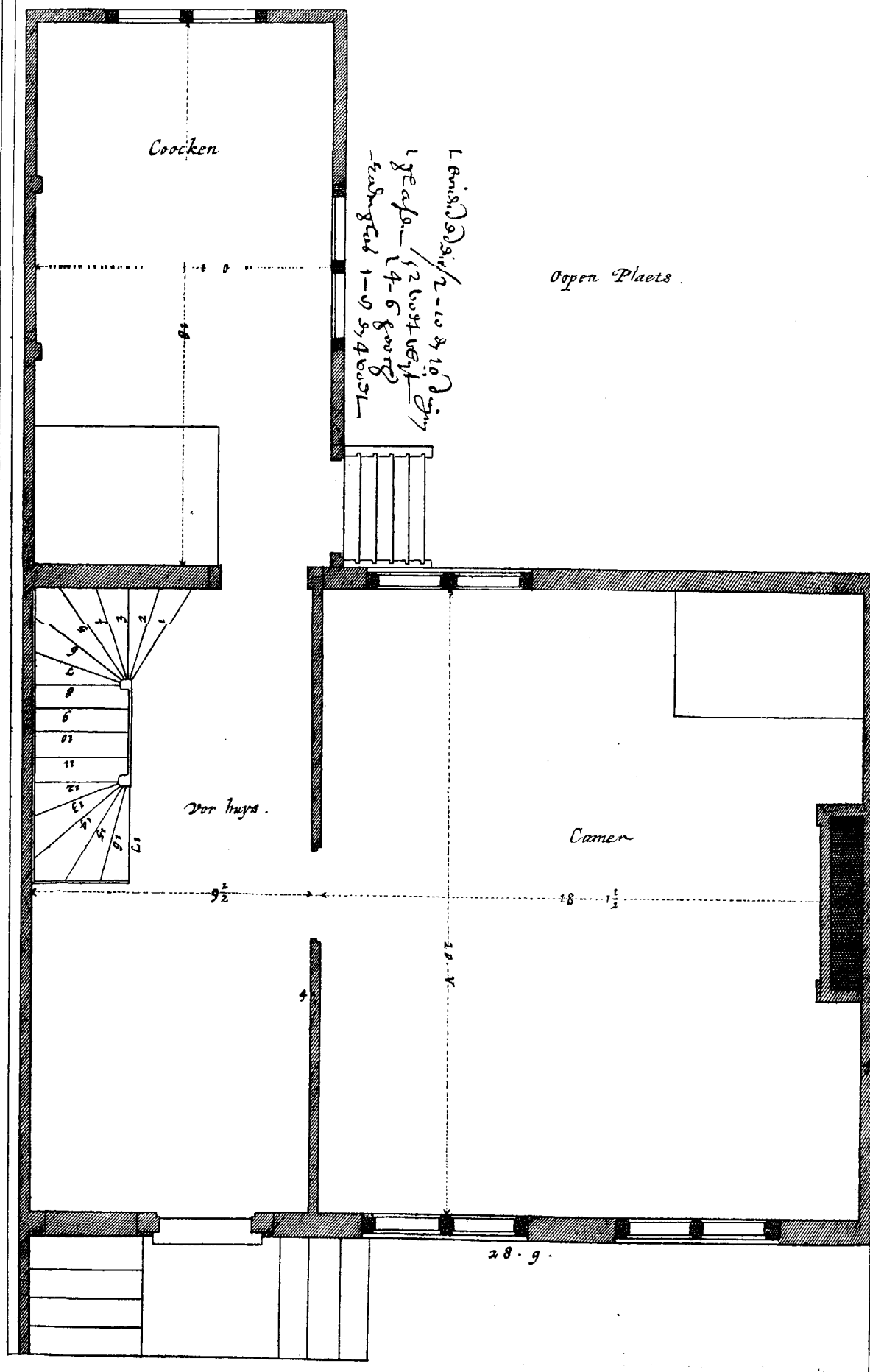
In het algemeen wordt de bepaling, dat de huizen 30 November onder de kap en 1 Maart 1671 voltooid moeten zijn, nagekomen. Er blijft natuurlijk nog wat werk over, en de arbeiders zijn niet onmiddellijk uit de huizen. Eerst 19 Februari 1672 kan het Weeshuis onder het bestek der timmerlieden „Afgedaen en geliquideert” schrijven. Met den metselaar ligt het wegens een bijrekening in proces, maar wordt in September in het ongelijk gesteld.

De regenten der Gasthuizen, die 17 November 1671 bericht ontvangen hadden,

¹ Zie bijlagen II en III.

² Hieronder ook VROUWEN, die de steenen opzetten en opdragen en de kalk roeren.

³ Archief Gasthuizen VI. 29, notulen 26 en 27 September 1670.

UITGEWERKT ONTWERP VAN EEN HUIS IN HET NOORTSCHE BOSCH.
 NAAR HET GEDEELTELIJK GEKLEURDE IN ARCHIEF BURGERWEESHUIS 141.

dat de overlieden van de timmerlieden- en metselaarsgilden de huizen geschouwd hebben zonder eenige gratificatie, besluiten 10 April 1672 Vingboons en Jan Jansz. te betalen en af te danken en het restant door hun gewonen timmerman en metselaar te laten voltooien. Zij maken evenals de andere regenten in dit zware jaar met de grootste zuinigheid aan den bouw een einde ¹.

Het Weeshuis laat 13 April 1672 de 73 huizen nummeren. Ook de Gasthuizen en het Leprozenhuis doen dit ieder met hun 69 eigendommen. Het eerste en laatste godshuis plaatsen een W en L voor de cijfers, het tweede hoogstwaarschijnlijk een G ².

[Na het bovengeschrevene laat zich aannemen, dat deze Vingboons — onbekend welke — een aan-
nemer en geen architect is. (Zie Maandblad van Amstelodamum jgn. XV, blz. 83).

2 Op den hoek der **Reguliersgracht** en der N. Looiersstraat staat C. 6 met pothuis, daarnaast staan op de gracht G 7-12, den hoek om in de Noorderstraat G 13-15, L 1-12 en L 13 als hoekhuis naast de N. Looiersdwarsstraat. Daarnaast komen in deze straat L 14-16, W 58-60 en het **bakkershoek-**huis W 61, waardoor W 60 en W 62 kleine huizen zijn. Den hoek om in de N. Looiersstraat volgen W 62-73 en G 1-5. — Aan de N. Looiersdwarsstraat W. Z. liggen W 55-57, G 16—18, den hoek om in de Noorderstraat G 19—31 en L 17—19. Op de Vijzelgracht komt eerst het bakkershoekhuis L 20, dan volgen L 21-26 en het hoekhuis L 27. Daarnaast in de N. Looiersstraat L 28-30 en W 42-54; dit laatste een hoekhuis. — Aan de Vijzelgracht W. Z. staan W 17, 18 en het **bakkers-**hoekhuis W 19, dan in de 2de Weteringdwarsstraat W 20—24, L 44-33 en het hoekhuis L 32, daarnaast in de Weteringstraat L 3 1, G 45 en het bakkershoekhuis G 44. Om den hoek in de le Weteringdwarsstraat volgen G 43-32 en W 11—16; het laatste is het hoekhuis naast de Vijzelgracht. — Aan de Vijzelgracht om den hoek der 2e Weteringdwarsstraat Z.Z. staan W 31 en 32 en het hoekhuis 33. Om den hoek in de 3e Weteringdwarsstraat W 34-37, L 58-46; dit laatste het bakkershoekhuis naast de Weteringstraat. In deze straat volgen L 45, G 56-58; het laatste een hoekhuis naast de 2e Weteringdwarsstraat Z. Z., waarop in deze straat G 59-69 en W 25-30 volgen, zoodat 29 een klein huis en 30 een hoekhuis naast de Vijzelgracht is. — Op de Vijzelgracht tusschen de 3e Weteringdwarsstraat en de sloot staan W 38—41; het eerste is een hoekhuis. — Aan de Weteringstraat W. Z. staan W 4-7, het laatste een hoekhuis naast de 2e Weteringdwarsstraat. Den hoek om volgen in deze straat W 8—10, G 55-47, het laatste is het hoekhuis. Om den hoek op de Spiegelgracht staan G 46, L 59-61; het laatste een hoekhuis. Om den hoek in de le Weteringdwarsstraat volgen W 1-3; het laatste een hoekhuis naast de Weteringstraat. — Achter de huizen B 38—41 bezit het Weeshuis op blok 6 een erf, 65 voet breed en 100 voet lang, waarop in 1692 de gemetselde **timmer-**mans- en metselaarsloodsen ten **dienste** van het werkvolk, met de reparatiën der huizen belast, en een opslagplaats van hout staan. Het overige van het terrein is als tuin ingericht. Achter dit complex heeft het Leprozenhuis een loods. Het laatste zal in het midden der 18de eeuw nog L 70 in de N. Looiersstraat tusschen L 27 en L 28 bezitten, dat zijn uitzicht van achteren heeft. (Arch. Burgerweesh. 2 en 141; arch. Gasth.: 117 a-b; kwijtscheldingen 3 D. f. 76v—80; 3 E f. 204v, 273-277; 3 S f. 264v—277; 4 L. f. 292, 292v; 5 Z 201v—202v; 6 A f. 201v—202v; 6 B f. 216—217; 6 C f. 309-310; 6 D f. 95—101; 6 F f. 356—357v).

De huizen zijn eenvoudig maar practisch gebouwd ¹. Ieder gewoon huis van het Weeshuis is van meestal roode baksteen opgetrokken, met roode pannen gedekt, van groen geschilderde vensters voorzien; binnenwerks 28 voet, 9 duim ² breed en 2 | voet diep. Dat der Gasthuizen is 29 voet breed ³. De kleine huisjes zijn van geringere oppervlakte. De stoep van blauwe steen of gemetseld leidt naar het woonhuis, dat bestaat uit het voorhuis, de kamer daarnaast en de keuken daarachter, alles met gele en groene baksteen of Zweedsche steen geplaveid. In de kamer zijn een schoorsteenmantel en een hooge bedstede aangebracht, onder de bedstede een **rolkoets** of legerstede voor de kinderen. In de keuken een bedstede, een vaste **turfkist** en een vaste „**etenskas**”. Bovendien verbindt een wenteltrap het voorhuis met de provisiekelder, waarin vaste rekken en een bierstelling getimmerd zijn, en die van een **turfhok** gescheiden is. Het vlierinkje boven de keuken is daarbij nog door een trap daaruit te beklimmen.

Door een steektrap uit de keuken wordt de „open **plaats**” bereikt, daarop is het „**huisje**” tegen de schutting geplaatst. De woonkamer heeft het uitzicht op de plaats. Vele bewoners — vooral die der Lazarushuizen ⁴ — zullen het open erf daarom als tuin inrichten ⁵. En de regenten zullen de beplanting aanwakkeren. Huis W 72 zal 20 Januari 1680 verhuurd worden onder voorwaarde, „dat de thuy n in syn effect sal blyven”, zooals de vorige huurder hem nagelaten had.

Een wenteltrap leidt van het voorhuis naar het „**eerste vierkant**”. Een kale ruimte met houten **vloer**, drie vensters aan den voorgevel en ook aan de achterzijde. Zij is tot werkplaats of weefzolder bestemd. Na inrichting door den huurder kan zij weefkamer **heeten** ⁶. Een steektrap verbindt haar met den kleezolder, die voor en achter licht door een venster krijgt, en die wederom door een steektrap in verbinding met de vliering staat. Aan het „**dackrooster**” van den voorgevel is een stevige ijzeren staaf aangebracht, ten einde de manden met wol te kunnen ophijschen. Dit hadden niet thesaurieren, maar de regenten in September 1670 bepaald ⁷.

Een paar treden voeren van de straat af den woonkelder in, die twee vensters heeft

1 Zie uitvoerige bijlagen II en III en de afbeeldingen.

2 Een voet = 28 cm; een duim = $\frac{1}{11}$ voet.

3 Men nam het derhalve met de maten niet te nauw.

4 De huizen van het Leprozenhuis.

5 Kwijtscheldingen 6 D, 6 L t.a.p.

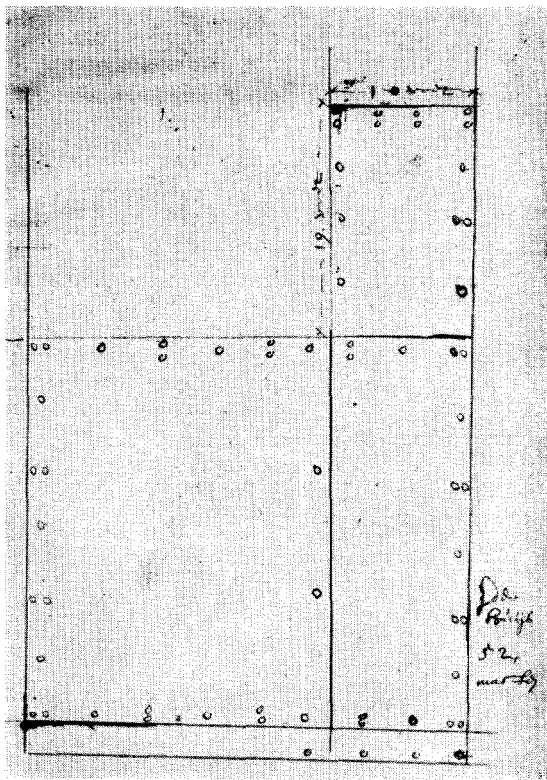
6 Archief Gasthuizen 114b, III, blz. 21.

7 Zie bijlage II.

en door drie deuren met het voorhuis, den provisiekelder en zijn eigen **turfhok** in verbinding staat. Evenals de provisiekelder heeft hij een vloer van **rooden** baksteen, evenals de keuken een gootsteen. Voorts een vaste bedstede en een schoorsteenmantel. Hij voldoet zeker aan de eischen aan een woonkelder — welk begrip in 1936! — gesteld.

Een regenbak van twaalf ton onder de stoep en een van twintig ton aan de achterzijde van het huis dekken de behoefte aan water.

De eerste verhuring gaat niet vlot. In het voorjaar van 1671 klagen de regenten bij **burgemeesteren**, dat „de verhuertijt verloopt **ende** bemercken, dat de intentie, waerom” de huizen „gebout sijn, soo goede succes niet schijnt te hebben, als wel was gehoopt.” De vroedschap, hiervan op de hoogte gebracht, besluit 20 Februari op rapport der commissie, den **13den** benoemd, den regenten — onder dankbetuiging — „voor haer vigilantie, van dat in wynich **maenden** soo een aensienelijke getal van **220**¹ huysen hebben doen bouwen”, — op te dragen, de perceelen met de kelders — de hoekhuizen uitgezonderd — voor f90 per stuk voor een termijn van drie of vier jaren te ver-

Plaatsing der heipalen.

Naar de teekening in archief Burgerweeshuis 141.
(Verkleind.)

¹ Onjuist; het zijn er 211.

huren. Waarbij zij de eerste veertien dagen aan „buyteluyden” de voorkeur moesten geven en daarna aan stadgenooten, die een nieuw textielbedrijf willen aanvangen ¹.

Burgemeesteren leggen deze resolutie voorloopig naast zich. Zij benoemen eerst een commissie, met burgemeester Coenraed van Beuningen, Abraham Alewyn, regent van het Burgerweeshuis, Dierick de Vlaming van Oudtshoorn, regent van het Leprozenhuis en Michiel Marcelis, regent van de Gasthuizen tot leden, ten-einde middelen te beramen, om de vreemde nijveren naar de Boschhuizen te trekken. Nog altijd is men van oordeel, dat de bewoners uit de aan Frankrijk bij den vrede van Aken in 1668 toegewezen steden in de zuidelijke Nederlanden gaarne onder gunstige voorwaarden hierheen zouden immigreren ². Daarom wijst de commissie den „Rysseliers” — den kooplieden, in de lichte wollen en halfwollen stoffen uit die streken — op het groote voordeel, dat de overbrenging van „werkbasen, knechten als ander werkvolck, met deselfde stoffen te maecken, hun generende”, naar de nieuwe buurt zou hebben. Doch dezen achten de overplanting der industrie onuitvoerbaar. Ten eerste omdat de benodigde wol niet uit Frankrijk mag uitgevoerd worden. Voorts wijl de loonen aldaar „seer civil, jae om een stuck broot sijn”, veel lager dan hier. Zoodat de stoffen te duur zouden worden en de mededinging onmogelijk.

De commissie, van oordeel, dat de kooplieden waarschijnlijk „niet geern hadden, dat deselfde stoffen hier wierde gemaekt, vermits hun negotie daerin meest gedaen soude sijn”, — geeft het niet zoo snel op. Vooral niet, nu Jan Pietersz. en Abraham de la Fontaine, leden van een bekend geslacht van handelaren in manufacturen, bij haar komen. Dezen zijn geneigd de grondstof van elders te betrekken en met werklieden uit Fransch-Vlaanderen en Wallonië een onderneming met 60 à 80. ja zelfs met 100 getouwen in enkele Boschhuizen op te richten, door in ieder huis 15 à 20 getouwen te stellen ³. Mits de eerste huurtijd verdubbeld worde, en de regenten der gods- of armenhuizen iedere periode een jongen van zijn dertiende jaar af kosteloos als leerling bij ieder getouw zullen plaatsen. Na vier jaar kan deze zich dan, voorzien van een getouw van f 50, als volleerde meester vestigen. Een dergelijke tegemoetkoming is naar hun oordeel niet te hoog. Want de hulp bij de immi-

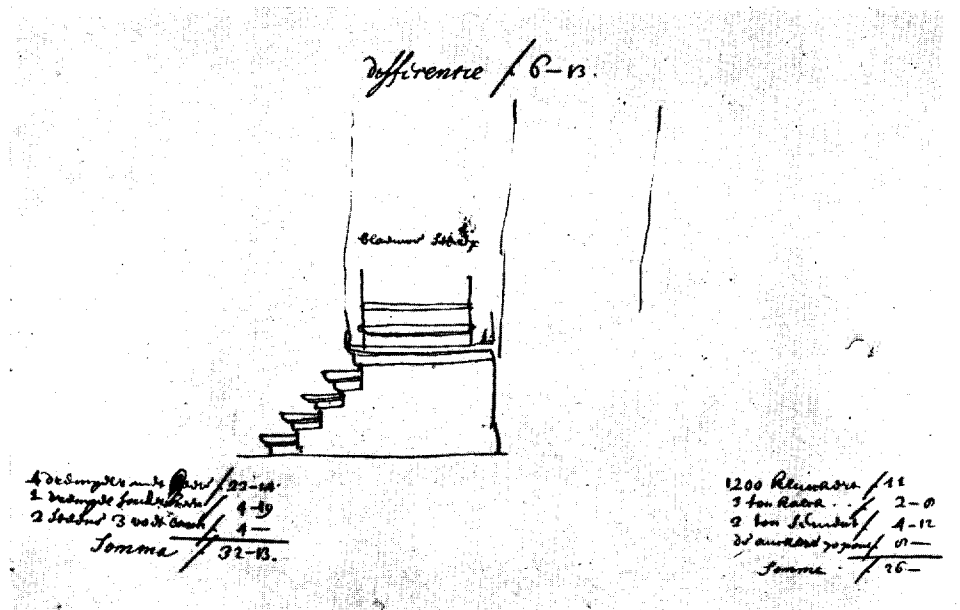
¹ Vr. Res. 27, f. 47v, 98v, 99v; Bontemantel t.a.p. — Op voorstel der commissie wil de vroedschap ook een hal voor de nieuwe stoffen oprichten.

² De vroedschap had dezen reeds 15 Maart 1668, dus vóór den vrede, willen aanlokken door uitstel van betaling van poortergeld. (Noordkerk, blz. 124a).

³ Er konden op den weefzolder vijf à zes getouwen staan; de kleezolder zou dus vermoedelijk verder tot het bedrijf moeten ingericht worden, door hier en daar de dakpannen weg te nemen.

gratie zal veel kosten medebrengen, en de kinderen zullen aanvankelijk wel „eenig goet getal van **stucken** ofte wel wol verbrodden”, tot nadeel van de wevers.

De commissie heeft ooren voor dit plan. Ook burgemeesteren. In een schrijven, — dat 13 Juni 1671, „synde Saturdag, in 't comptoir van 't Weeshuys ontfangen” wordt, en waarover zij „Maandag na de middag” advies verlangen — wijzen zij

Ontwerp van de stoep.

Naar de tekening in archief Burgerweeshuis 141.

regenten van het Burgerweeshuis er op, dat de tijd dringt tot het nemen van nog meer maatregelen in het belang der textielindustrie. Niet alleen, omdat men het ijzer moet smeden, als het heet is. Doch vooral, omdat andere steden op allerlei wijzen de wollenstoffenweverij tot zich lokken. Delft schenkt bij voorbeeld 250 bij de plaatsing van een getouw. Een Hohepied, Amsterdamsch poorter, heeft zelfs te Utrecht kosteloos een klooster en de hulp van arme kinderen te zijner beschikking gekregen, om niet alleen vreemde stoffen, doch ook Delftsche, Leidsche en Goudsche

saaien na te maken ¹. Nu willen, zeggen burgemeesteren, de bovengenoemde kooplieden hun burgerplicht vervullen, door den aanmaak van Rijsselsche picotten — waarvan de fabricatie aldaar 70 à 80000 stuk bedraagt — „van nomparelles, greynen, bercanen” hier te bevorderen. Hetwelk, gesteund door een op te richten hal, zeker slagen en de armenzorg verlichten zal.

Ook een economisch-politiek belang is volgens de overheid daarbij betrokken. Deze manufacturen werden, **vóórd**at in **1646**, 1651 en **1655** de **convooi**en en licenten waren verhoogd, over de Republiek naar de landen aan de Middellandsche Zee, het voornaamste afzetgebied, vervoerd. Daarna over Brugge en Ostende. Nu Rijssel Fransch geworden is, bevordert de koning den uitvoer over St. Valéry, waarheen het vervoer van 100 picotten slechts **f 13. 16** bedraagt, en over Hâvre de Crâce. De rechten zijn aldaar afgeschaft. En de tollenaar deinst er zelfs niet voor terug, om, onder voorgeven van de naleving der verbodsbepalingen van uitvoer van geld te controleren, in het nu Fransche **Meenen** alles open te maken, waardoor de koopwaren onoogelijker worden, en mede dientengevolge aan de andere havens de voorkeur zal worden gegeven.

Begrijpelijkerwijze hoopt Amsterdam gaarne ten tijde van het voorspel van den oorlog van 1672 door de tenuitvoerlegging van dit voorstel en zijn nasleep de Fransche scheepvaart te fnuiken, de Nederlandsche met de opbrengst der rechten te verheffen.

Het plan blijft liggen, want de regenten van het Burgerweeshuis trekken zich deze argumenten niet aan. Zij stellen in hun, wel iets later, doch toch reeds 16 Juni gegeven antwoord vast, dat alleen de bestemming der **weezen** hun aangaat. In vier jaren **tijds** geven zeven huizen, rekenen zij voor, à **f 90 's jaars f 2520** huur. En het verlies bedraagt in dien tijd, wanneer **100** weesjongens om niet werken, ten minste **f 21840**. Want dezen verdienen ieder op het huistimmerambacht van 12 tot 24 stuivers per week in vier na elkaar volgende jaren, of te samen **f 5460** per jaar. Daarbij krijgt de rijpere jeugd zeker een even goede opleiding, waardoor zij zonder meer onkosten in staat is later haar brood te winnen.

Vermoedelijk hebben burgemeesteren zich niet meer tot andere gestichten gewend na de weigering van het voornaamste belanghebbende.

¹ Abraham de Hochepeid ontving 4, 8 en 29 Augustus en 16 September 1670 onder zeer gunstige voorwaarden toestemming en hulp der vroedschap van Utrecht tot oprichting van „het handwerck, neringe **ende coopmanschap** van **saywercken**”. Bij vr. res. van 15 Mei en 11 September 1671 werden hem 60 kinderen en „twee woningen te Magdalene” (het Magdalenaklooster) beschikbaar gesteld. (**Mededeeling** van Mr. W. C. Schuylenburg, archivaris van Utrecht).

En de regenten van het Burgerweeshuis achten de kosten blijkbaar thans hoog genoeg. Elk huis was alleen aan materialen en arbeidsloon op *f* 2560.16.0 begroot. Voor den **geheelen** bouw, waaronder de algemeene onkosten en die voor „soldaten en wachters”, zal bij afsluiting der bouwrekening ¹ op 30 September 1673 blijken *f* 206052.1.8 te zijn uitgegeven. Voor het bouwkapitaal zijn geen gronden verkocht, maar twee leeningen van *f* 119680 en *f* 86372.11.8 tegen 4 % gesloten ².

Ook de Gasthuizen zien reikhalzend naar de toestemming tot verhuring der huizen aan Amsterdamsche textielwerkers — hetgeen hun 5 Augustus 1671 nog verboden wordt — uit. Hun heeft de bouw tusschen *f* 2 14000 en *f* 2 17000 gekost ³. Hun **bouwkapitaal** was voor *f* 129547 gevormd uit met verlies verkochte vaste eigendommen en voorts uit twee leeningen van *f* 40500 en *f* 54000, in 1670 en 1671 tegen 4 % en **hooger** gesloten ⁴. De toestemming tot verhuring, nogmaals 17 November aangevraagd, wordt regenten ten **slotte** verleend. Tegelijkertijd aan het **Burgerweeshuis**, dat 17 December zijn huurophaalder benoemt.

Uit den aard der zaak brengt het ramspoedjaar 1672 geen baten. Ook het volgende nog niet. Het Weeshuis komt, zelfs nu de huuropbrengst ± *f* 7300 bedraagt, nog *f* 4356.7.4 te kort in dit jaar. Want aan rente is *f* 8242.2 uitgegeven, „voor de 1e en 2e **capitale** leening” ⁵ *f* 123 1, voor reparatie *f* 952.5.4, voor de 100ste penning ten **slotte** ook *f* 1231.

Niet anders staan de Gasthuizen er voor. Regenten besluiten 14 November 1673 burgemeesteren verlot te vragen één of een half blok te mogen verkoopen, „also ons meer kost, als het opbrenght.” De onderhandelingen **loopen** een jaar. Maar daarna wordt het volgende merkwaardige besluit in burgemeesterskamer op hun voorstel genomen. „. . . Ter saecke de huijsen in t' Noortsche Bosch, met veel nadeel van de godshuysen, die **deselven** hebben getimmert, werden gehouden, vermits de **quade** betalinge, gedurige reparatie en 't stelen van alles ten naesten bij, dat kan werden bewogen, is goetgevonden **ende** verstaen, dat regenten der **respective gods-**

1 Geopend 23 Augustus 1670. (Archief Burgerweeshuis 141).

2 De heikosten, groot *f* 5807.11, neemt de stad 14 Maart 1687 over, tegen de schuld van de gronden van het voormalig Karthuizerklooster, door de stad voor 36 jaren voor den bouw van het **Weduwenhof** van het Weeshuis gekocht, waarvan alleen jaarlijks rente was betaald. (Arch. Burgerweeshuis 2).

3 Volgens opgaven uit 1715 en 1747. (Archief Gasthuizen 114b, 36).

4 Bij vr. res. van 4 September 1681 wordt de rente van de schulden van het Leprozenhuis, groot *f* 223450, van 4 op 3½% zonder verdere aanwijzing teruggebracht. **Wagenaar** neemt aan, dat deze de bouwkapitalen vormden.

5 Niet is na te gaan, of hiermede de afflossing bedoeld werd.

huysen, die **deselven** hebben **gebout**, te autoriseren **haer** aenpart in die huysen in 't geheel ofte ten dele bij publieque opvayling te verkopen, op **conditien**, die gemelte regenten sullen **meijnen** te sijn van de godshuysen het dienstigste" ¹.

Het Weeshuis, dat mede gerequestreerd had, maakt van de vergunning geen gebruik, het Leprozenhuis vermoedelijk ook niet. De Gasthuizen wel. Zij verkoopen in 1675 aan tien verschillende gegadigden dertien huizen, te weten nos 13—15 en 22-31 voor *f* 29650 te samen ² en behouden op alle, met uitzondering van 23 en 24. hypotheek, groot *f* 14600 in haar geheel, tegen 4 % ³. De finantiën schijnen daarna iets op adem te zijn gekomen. Regenten maken althans voorloopig geen gebruik van het voorrecht, bij het finantieele saneeringsplan van 1679 door de vroedschap gegeven. Hetgeen o.a. inhield, de vaste goederen van alle godshuizen „bij goede opkomende gelegentheyd" te verkoopen „mits alsvorens in de vroedschap deselve bekend gemaekt, en de tijd daertoe bequaem geoordeelt sijnde" ⁴. De vrijgekomen gelden konden dan voordeeliger in stadsobligaties worden belegd.

De intocht der refugiés, der vervolgde Fransche Protestanten, waarmede de stad zich van September 1681 af zal bemoeien, doet waarschijnlijk ook regenten even wachten. Men verwacht van deze immigratie vooral een opbloei der textielindustrie. Uit den aard der zaak zullen de binnenkomenden zich in het Noortsche Bosch vestigen, vooral daar het Fransche Manufactuurhuis, het grootbedrijf, door Pierre Baille met stadshulp gesticht, bij het Weteringpoortje staat. Doch slechts tien refugiés hebben zeker voor korteren of langeren tijd tusschen 1681 en 1701 zeven der Gasthuishuizen gehuurd ⁵. Wellicht ook twee dragers van Fransche namen, aan wie

¹ Dag. not. v. burg. 18 December 1674.

² No 13 voor *f* 2010, nos 14 en 15 voor *f*.23.20, de overige voor *f* 2300 per stuk.

³ Archief Gasthuizen 117a, 36. De kwijtscheldingen ontbreken.

⁴ Mr. H. J. Koenen, Voorlezingen over de geschiedenis der finantiën van Amsterdam, blz. 131.

⁵ In de registers der verhuurde huizen en kelders (arch. Gasthuizen 117a-b, 1 18a-b) staan veel Fransche namen van huurders, die voor een groot deel toekomen aan afstammelingen van Waalsche en Fransche immigranten van het einde der 16de en het begin der 17de eeuw en aan binnenkomenden uit later tijd. Ter toetsing of de huurders refugiés waren, gelden als bronnen het *Dénombrement de tous les Protestans, réfugiez de France à Amsterdam van 1681—1684* (door mij uitgegeven in het Ec. Hist. Jaarboek VII, blz. 180—195) en de 2244 inschrijvingen in de poorterboeken tusschen 1681 en 1691 van deze immigranten, die volgens de vroedschapsresolutie van 23 September 1681 kosteloos het poorterschap ontvingen. Welke inschrijvingen van veelal verhaspelde namen met de opgave van het voorrecht tusschen de andere geplaatst zijn. Geen volledige, doch zuivere bronnen. En nog is een zekere reserve noodig voor de volstreckte indentificeering. daar de Gasthuizen de beroepen en de uitgeoefende bedrijven in de registers van verhuring niet inschrijven.

N°. 72 OP huyden den 2^{den} Decr 1672 hebben de Regenten van 't Weeshuys deser Seede, verhuurt aen Maack Jansz op Amst. 2 Decr 1672 hebben de Regenten van 't Weeshuys deser Seede, verhuurt aen Maack Jansz op Amst. 2 Decr 1672 de oock midts desen bekent van de selfe gehuurt te hebben het huys tot den Bredde gerekent met N°. 72 den tijt van May 1672 ingaende 1sten May 1672 en eyndigt ultimo April 1673 daer voor de somme van 1600 in 't Jaer, onder conditie dat de Huurder daer in alleen sal mogen doen alle reparatien sonder de huur aen yemander anders te mogen overdoen. Voorts te betalen alle viertendeel Jaers prijs de gerechte vierdepart. De Huurder sal de Glafen op sijn kouten moeten onderhouden. Onder verbandt van alle sijne Huurders goederen, egene uytgelondert, tot teken der waerheyt dese Huur-cedul getekent. In Amsterdam, ten Comptoire van 't Weeshuys, in dato als boven.

Maack Jansz

Den 2^{den} Decr 1673 't bovenstaende huys tot den Bredde No. 72 verhuurt aen Maack Jansz voor 1600 Jaer, van May 1673 tot ultimo April 1674 voor de somme van 1600 in 't Jaer gerekent, om daer in te doen alle reparatien ende voorts op als boven.

Maack Jansz

Den 16^{den} Decr 1673 't bovenstaende huys tot den Bredde No. 72 verhuurt aen Maack Jansz voor 1600 Jaer, van May 1673 tot ultimo April 1674 voor de somme van 1600 in 't Jaer gerekent, om daer in te doen alle reparatien ende voorts op als boven.

Maack Jansz

Den 20^{den} Decr 1673 't bovenstaende huys tot den Bredde No. 72 verhuurt aen Maack Jansz voor 1600 Jaer, van May 1673 tot ultimo April 1674 voor de somme van 1600 in 't Jaer gerekent, om daer in te doen alle reparatien ende voorts op als boven.

Maack Jansz

Den 23^{den} Decr 1674 't bovenstaende huys tot den Bredde No. 72 verhuurt aen Maack Jansz voor 1600 Jaer, van May 1674 tot ultimo April 1675 voor de somme van 1600 in 't Jaer gerekent, om daer in te doen alle reparatien ende voorts op als boven.

Maack Jansz

Den 20^{den} Decr 1675 't bovenstaende huys tot den Bredde No. 72 verhuurt aen Maack Jansz voor 1600 Jaer, van May 1675 tot ultimo April 1676 voor de somme van 1600 in 't Jaer gerekent, om daer in te doen alle reparatien ende voorts op als boven.

Maack Jansz

ieder een huis met het voorrecht „vrij van lantarengelt en glaasen” wordt verhuurd. Voorts hebben personen met typisch Fransch-Protestantsche voornamen korten tijd drie andere huizen en vier kelders in huur en na 169 nog tien. Over het algemeen komen de refugiés derhalve sporadisch in de huurceelen voor. De onbekende, die „geen meester hier in 't Bos” op een rekwest van Pierre Baille schrijft ¹, zegt de waarheid en heeft een vooruitzienden blik. Niet, dat daar geen immigranten wonen. Maar de refugiés, die „yder een **camer**”¹ bezetten, zijn -ook de **vroedschaps**-resolutie van 16 Januari 1683 wijst in deze richting — geen technische bedrijfsleiders van **hooger**en of **lager**en rang, doch **knechts** in het Fransche **Manufactuur**-huis of elders, die voor korteren of langeren tijd, vermoedelijk in een op de **boven**-zolders afgeschoten kamertje, eventueel met hun gezin onderdak krijgen, indien zij zich niet met een „**slaepplaetse**” ergens in huis of kelder tevreden stellen.

Het is mogelijk, dat de huizen door deze overmatige bezetting meer en meer worden uitgewoond, terwijl de Gasthuizen door het gehalte der bevolking daar geen profijt van trekken. Mede door de „**afgelegentheit**”, **meenen** de regenten | Maart 1683, komen de huren, niettegenstaande den ijver der suppoosten „**soo** in het **maenen** als **executiën**, **trager** en **trager**” in. De huurders ontzien zich niet „**by** nacht en ontijden, de **hueren** onbetaald laetende, bij noorderson” te „**verhuijsen**” ². De schade aan „**bankroeten**” bedraagt in dit jaar *f* 1583 ³. Daarom stellen zij Jan Jansz. „**meester**-knecht in de timmermansloots in deesen **huijse**” tegen een **tractement** van *f* 70 's jaars als strengen huurophaler aan. Het helpt iets; de „**bankroeten**” dalen. Doch de **al**-gemeene finantieele toestand der Gasthuizen is daarbij nog steeds niet rooskleurig. In 1685 komen regenten met burgemeesteren te zijner bespreking bijeen. Om het verlies op de huizen in het Noortsche Bosch goed te maken worden in 1686 andere bezittingen — een huis aan den Singel en een op de Keizersgracht — met schade verkocht. Ten **slotte** volgen de regenten, die hun uitgaven en verliezen waarlijk niet behoeven te zoeken, de resolutie van 1679 op en verkoopen met toestemming der vroedschap in 1687 en 1688 wel 34 **huizen**. Te weten nos |—12 en |6—21| in het eerste en 44, 45 en 56-69 in het tweede jaar ⁴. Voor *f* 53689 te samen, of ruim *f* 1576 gemiddeld per stuk. Voor minder dan voorheen, vooral wanneer men bedenkt, dat het bakkershuis 44 voor f2800 gaat. De overheid helpt nog daarbij, door het

¹ Zie *Ec. Hist. Jaarboek VII*, blz. 163, noot 2.

² *Archief Gasthuizen A6*, 29, blz. 260b.

³ *Ibidem* |14b, III.

⁴ *Archief Gasthuizen* |17a-b; *kwijtscheldingen* 3 D f. 76v—80, 3 E f. 273-277.

1691 Den 21 dachd' commetlaende Ringe No. 72 verhuurt aen Jan Briaet voor twee Jaer, van 1691 tot ultimo April 1696 voor de somme van 1000 in 't Jaer gerekent, om daer in te doen alle voorts ende voorts op alle voorgaende conditien. *van Briaet & Kloppeboom*

1692 Den 20 Januair' commetlaende Ringe No. 72 verhuurt aen Jan Briaet voor twee Jaer, van 1692 tot ultimo April 1696 voor de somme van 1000 in 't Jaer gerekent, om daer in te doen alle voorts ende voorts op alle voorgaende conditien. *van Briaet & Kloppeboom*

1693 Den 21 dachd' commetlaende Ringe No. 72 verhuurt aen Jan Briaet voor twee Jaer, van 1693 tot ultimo April 1696 voor de somme van 1000 in 't Jaer gerekent, om daer in te doen alle voorts ende voorts op alle voorgaende conditien. *van Briaet*

1697 Den 20 dachd' commetlaende Ringe No. 72 verhuurt aen Jan Briaet voor twee Jaer, van 1697 tot ultimo April 1700 voor de somme van 1000 in 't Jaer gerekent, om daer in te doen alle voorts ende voorts op alle voorgaende conditien. *van Briaet*

1699 Den 11 dachd' commetlaende Ringe No. 72 verhuurt aen *Andrick van Wierbosch* voor twee Jaer, van 1699 tot ultimo April 1700 voor de somme van 1000 in 't Jaer gerekent, om daer in te doen alle voorts ende voorts op alle voorgaende conditien. *van Briaet*

Den commetlaende No. verhuurt aen voor Jaer, van tot ultimo April voor de somme van in 't Jaer gerekent, om daer in te doen alle voorts op alle voorgaende conditien.

kwart van het rantsoen of armengeld bij de veiling kwijt te schelden ¹. Het salaris van den huurophaler wordt tot f40 teruggebracht.

Onder de huurders waren Jan Pietersz. en Abraham de la Fontaine geweest, die sinds 1675 no. 66 en sinds 1683 nos 67, 68 en 69 betrokken hadden. Zij hebben daar in de eerste dagen van het refuge vermoedelijk toch een groot-onderneming willen stichten, die niet geslaagd schijnt te zijn. Want zij **koopen** de huizen niet. Deze komen alle, voor **zoover** wordt aangegeven, in handen van Amsterdammers, die geen textielwerkers zijn. Met uitzondering van nos 63 en 69, waarvan Obin Neveu, een gerefugeerde gebloemde zijdestofwerker uit Parijs ², eigenaar wordt en vermoedelijk van no. 2, dat Adam **Westval** ³ krijgt.

In 1696 wordt no. 32 om onbekende redenen aan Elias Toussaint, een felpwerker, die tien jaren lang W 20 in huur had gehad, verkocht. Eenige jaren later, in den moeilijken tijd, zien de Gasthuizen „zo door de . . . schaarsheid en duurte van levensmiddelen” als door den aanwas van het aantal zieken en „**ellendige** personen” in hun gestichten en de buitengewoon zware lasten, zich genoodzaakt telkens gelden op te nemen, zoodat hun schulden behalve de achterstallige belastingen tot f47000 stijgen. Zij verzochten daarom burgemeesteren een aantal hunner landerijen en huizen, „**waervan** de meeste niet veel **quamen** te rendeeren” in de vroedschap volgens de oude resolutie ter verkoop voor te dragen. **Zoo** krijgen zij verlof in 1701 in het Noortsche Bosch nos 46-55 te verkoopen. De opbrengst bedraagt thans f 16840 ⁴. Zoodat hun slechts nos 33-43 **blijven**, die, daar zij een zeer gering rendement geven, met qualificatie van burgemeesteren in 1760 voor f 27250 te samen worden geveild ⁵.

Beter dan de Gasthuizen kan het Burgerweeshuis zich de weelde veroorloven in het belang der textielindustrie de eerste moeilijkheden met een lastgevend en weinig opbrengend huizenbezit door te maken. Zijn algemeene inkomsten zijn **groter** en zijn uitgaven gemakkelijker te begrooten. De regenten stellen er van den aanvang af een eer in aan de opdracht de hand te houden ⁶. Zij geven vermoedelijk in het

1 Archief Gasthuizen 36.

2 Poorterinschrijving 29 Januari 1686.

3 Adam **Westval** werkte van 1686 tot 1688 laken in W 51 en hield in 1691 een tabakswinkel in W 30.

4 Kwijtschelding 3 S f. 264-268.

5 Archief Gasthuizen 120; kwijtschelding 6 F. f. 356v—357v. — Regenten van de Gasthuizen hadden reeds in 1756 bij thesaurieren den wensch tot verkoop uitgesproken. (Thes. ord. 23, blz. 250).

6 Zie archief Burgerweeshuis, registers van inschrijvingen van huis- en kelderhuren (143, 143a), waarin zoowel het beroep als in het begin het uit te oefenen bedrijf der huurders is ingeschreven.

begin ook aan gegadigden van elders de voorkeur. Maar zonder veel resultaat. Als zoodanig komen in 1671 een turksgreinwerker uit **Velzen** via de **Bloem**-straat, een wolkamer uit Leiden, de **drapier** Frans **Augier** uit Dieppe, die te Leiden op de Nieuwe **Heerengracht** had gewoond, een zijdegreinwerker uit **Kassel** en een wolspinner uit Delft onder de huurders voor; in 1676 nog een **drapier** uit Flensburg. **Augier** huurt zelfs twee huizen en kelders. Doch in 1672 wordt no. 31 door een ander betrokken, en van no. 32 wordt „de huur van de kelder aen de vrou opgeseyt, alsoo sy se aen een ander verhuurde.” Voor **zoover** overigens 31 eerste bewoners hun vorige woonplaats opgeven, ligt deze in de Jordaan of in de oude Looiersbuurt.

De eerste huurders der huizen zijn land- en vooral stadgenooten, die „de manufacturen op nieuws willen beginnen”, of nuchterder beschouwd, aan den ingeschapen drang om naar nieuwe buurten te verhuizen, gehoorzamen. Wel wordt, behalve in de hoekhuizen, uitsluitend textielarbeid of een aanverwant vak in de huisjes beoefend. Naast één wieldraaier, „tot de weverij behoorende”, en een getouwmaker, die tot 1698 in no. 47 blijft, wonen daar in 1671 een gouddraadtrekker, een **bedde**-tijkwever, een wolspinner, een turksgarentwijner en overigens 25 wollenstof- en 33 zijden- en halfzijdenstofvervaardigers of 58 te samen. Deze cijfers blijven tot aan het einde der eeuw vrij constant; ¹ dan begint de vermindering en tegen 1725 worden de huizen bijna uitsluitend „om te **woonen**” betrokken. Onverschilligheid van de zijde der verhuurders spreekt dan wellicht een woordje bij deze wijze van inschrijving mede.

Het plan der overheid kan derhalve niet volkomen ten uitvoer worden gelegd. De zijdestoffenweverij legt door elkaar genomen zeker op zooveel werkplaatsen beslag als die der wollenstoffen, die regenten toch ook wel zullen hebben voortrokken ².

De refugiés hebben hierop geen invloed uitgeoefend. Tusschen 1687 en 1694 bewonen alleen de drie gerefugieerde predikanten Daniël Gellius uit Thyez in Haute Savoie — en zijn weduwe, die haar naam niet kan schrijven —, Pierre de **Penna** uit la Bastide du Peyrat in Languedoc en Gratian de la Fite uit **Pau**, voor enkele jaren

¹ In 1676 zijn er 29 wol- en 27 zijdeverwerkers ; in 1681 : 28 en 24 ; in 1686 : 30 en 27; in 1691 : 23 en 27; in 1696: 23 en 29; in 1701 : **19** en 27; in 1706: 22 en 20 + drie wevers zonder meer; in 1711 : **19** en 20 + 6 wevers; in 1716: 16 en 22 + 6 wevers; in **1721** : **14** en 21 + 7 wevers.

² De verhoudingen in de Lazarushuizen en de Gasthuishuizen zijn misschien anders geweest. Een algemeene conclusie voor de Amsterdamsche textielindustrie mag hieruit zeker niet worden getrokken.

1690 Den 21 ~~Januari~~ ^{Donderdag} 't ommeflaende ~~jaar~~ ^{hielder} No. 42 ver-
huurt aen ~~Jan Baer~~ ^{Jan Baer} voor ~~twee~~ ^{twee} Jaer, van
1691 tot ultimo April 1693 voor de somme van ~~dertig~~
in 't Jaer gerekent, om daer in te doen ~~advenant~~
ende voorts op alle voorgaende conditien. ~~in de mark van Jan Baer~~
Jan Baer

1692 Den 19 ~~Augustus~~ ^{Augustus} 't ommeflaende ~~hielder~~ ^{hielder} No. 52 ver-
huurt aen ~~Jan Baer~~ ^{Jan Baer} voor ~~3~~ ³ Jaer, van
1692 tot ultimo April 1696 voor de somme van ~~dertig~~
guldens in 't Jaer gerekent, om daer in te doen ~~advenant~~
ende voorts op alle voorgaende conditien. ~~in de mark van Jan Baer~~
presy of de huur nye *De in de her mark van Jan Baer*

1693 Den 21 ~~December~~ ^{December} 't ommeflaende ~~hielder~~ ^{hielder} No. 52 ver-
huurt aen ~~Jan Baer~~ ^{Jan Baer} voor ~~drie~~ ^{drie} Jaer, van
1693 tot ultimo April 1699 voor de somme van ~~dertig~~
in 't Jaer gerekent, om daer in te doen ~~advenant~~
ende voorts op alle voorgaende conditien. ~~in de mark van Jan Baer~~
De in de her mark van Jan Baer

1695 Den 19 ~~December~~ ^{December} 't ommeflaende ~~hielder~~ ^{hielder} No. 71 ver-
huurt aen ~~Jan Baer~~ ^{Jan Baer} voor ~~twee~~ ^{twee} Jaer, van
1699 tot ultimo April 1700 voor de somme van ~~dertig~~
in 't Jaer gerekent, om daer in te doen ~~advenant~~
ende voorts op alle voorgaende conditien. ~~in de mark van Jan Baer~~
De in de her mark van Jan Baer

Den 't ommeflaende, No. ver-
huurt aen voor Jaer, van
tot ultimo April voor de somme van
in 't Jaer gerekent, om daer in te doen
ende voorts op alle voorgaende conditien.

Den 't ommeflaende No. ver-
huurt aen voor Jaer, van
tot ultimo April voor de somme van
in 't Jaer gerekent, om daer in te doen
ende voorts op alle voorgaende conditien.

Den 't ommeflaende No. ver-
huurt aen voor Jaer, van
tot ultimo April voor de somme van
in 't Jaer gerekent, om daer in te doen
ende voorts op alle voorgaende conditien.

nos 7 1, 44 en 10. Voorts d'Esternau, sieur de la Brocquère en Jean Gast uit Périgord, uitsluitend „om te wonen”. Onder de textielwerkers komt ten eerste de geslaagde refugié Jacques Fouquet, „faiseur de serges de Nîmes” voor, reeds vóór 1684 .met twee getouwen uit Dieppe gekomen, die no. 26 van 1686 tot 169 1 betreft en daarna voor den Hollandschen nieuwen huurder en turksgreinwerker borg blijft. Verder de stoffenwerker Esaie Froger ¹ van 1694 tot 1700 in no. 10, op wien de waaiermaker Jan Froger volgt. En wellicht zijn ook de gaaswerkers Guillaume Blacher en Jacques Devaux refugiés, daar Anthoine Hébert, gerefugeerd chirurgijn van Dieppe, in 1692 bij huur en later bij inhuur borg voor den laatsten is. Overigens zal de huisvesting van deze immigranten wel aan die der bovengenoemden in de Gasthuishuizen gelijk zijn.

Door de wolbewerkers worden vooral laken, doch ook greinen vervaardigd, door de zijdebewerkers zijdestoffen zonder nadere aanduiding en speciaal zijdegrofgreinen en felp. Na 1700 worden de greinen veelal door trijp, het felp door fluweel vervangen.

Het overgrootste deel dezer nijveren is afhankelijk huisindustriëel; hetzij drapier, lakenmaker, lakenwerker of lakenwever geheeten, hetzij zijde- of felpwerker. De drapier of lakenmaker is hoogst waarschijnlijk ² de werkbaas of meesterknecht, die de technische leiding in het productieproces heeft en de van den koopman ontvangen wol voor dezen laat spinnen en weven, om van de daartusschen liggende bewerkingen niet te gewagen. De wol- en lakenwerker is uitsluitend wever, in dienst van den drapier, — die natuurlijk zelf ook weven kan — hetzij in diens werkplaats, hetzij in eigen woning. ³ In de zijdeweaverij staat de werkbaas op denzelfden sociaal-economischen trap als de lakenmaker; de spraakmakende gemeente noemt hem evenals zijn knechts, zijdewerker ⁴.

De afhankelijkheid van den opdrachtgever bevordert diens borgstelling naast de gebruikelijke van bloedverwanten en vakgenooten. Zoo staat in 1671 Sieur Cerhard van Halmael, de bekende zijdelakenkooper in de Stadt Wesel op den Nieuwendijk, voor een zijgrofgreinwerker-huurder in; Pieter Kronenburg, koopman en regent

1 Mededeeling van Dr. M. G. de Boer. — Een gerefugeerde apotheker bewoonde een kelder.

2 Waar de bronnen voor de Amsterdamsche textielindustrie in dezen tijd voor het grootste deel nog bijeen te lezen zijn, mag de volgende opvatting niet te boud worden uitgesproken.

3 Res. Vr. 28 Januari 1660; vergelijk van Dillen t.a.p. in *voce*, Mr. N. W. Posthumus, Bronnen tot de geschiedenis der Leidsche textielnijverheid IV, blz. 12, nos 3 13—3 15 en diens De nationale organisatie der lakenkoopers blz. XIV e.v.

4 Zie: De zijdenijverheid van Amsterdam. Tijdschr. v. Gesch. 1930. 1931.

van het O. Z. Huiszittenhuis voor een felpwerker en Sieur Philips Cornelisz., koopman op den Fluweelenburgwal, voor den lakendrapier Laurens Muls, die huis en kelder 41 huurt, om te laten weven en spinnen. Sieur Philip Rutgersz., koopman op het Rokin, stelt zich in 1673 garant voor twee drapier-huurders van no. 73.

Nog strakker wordt de band getrokken, wanneer de borg eigenlijk de huurder is. **Zoo** betaalt Carel Welsing, winkelier in zijdelakenen in de Paltsgraef in de Kalverstraat, die in 1672 voor de huurders van nos 26 en 63 de borgstelling **teekent**, voor den laatsten als „**zijn** meester” den huur. Sieur Arnoldus de **Cock** op de Prinsengracht bij de Westermarkt huurt voor zijn „**meesterknecht**” **Huibert** Hesta in 1680 huis 3 **l** wederom in. Deze laatste heeft dit het vorige jaar betrokken om te „**drapieren**”.

Daar zijn bewoners, wien het geluk dient, en die twee of meer huizen betrekken, welke dan wel verbonden worden. Willem **Homberg** neemt tegen Mei 1693 den huur van den vorigen lakenwerker van no. 73 over om hetzelfde te doen. Zijn voorganger stelt zich garant; finantieel sterk staat hij derhalve niet. Tegen Mei 1702 verlengt hij den huur om te blijven laken weven, doch drie jaren later om laken te maken. Hij heeft sinds Mei 1703 ook het aangrenzende no. 72 ingenomen om laken te werken, dat hij ook tegen Mei 1705 inhuurt, om laken te maken. **Hooger** stijgt nog Pieter Sips. In 1689 huurt hij no. 22 om laken te werken, bij den nieuwen huur in 1702 maakt hij laken, bij dien van 1717 zijn Pieter Sips en Zoon „**lakenfabriceurs**”, dus geheel zelfstandige ondernemers, die aldaar tot 1735 zullen blijven.

Onder de incidenteel uitgeoefende andere bedrijven trekt een **lintwerkerij**,¹ maar vooral de katoendrukkerij de aandacht. Abel Wiel zal van 1714 tot 1717 dit werk in no. **l** doen. Sieur **Goossen Staets** huurt reeds in 1683 het aan het water gelegen huis 41 om „**het** cattoen te verwen”, waarvoor hij vier jaar later ook het erfje terzijde inneemt. In 1690 drukt hij aldaar katoen, in 1693 door „den heer Jacob Brouck”, in 1696 door Gerard Leenhoff aldaar opgevolgd. In 1702 wordt het bedrijf opgeheven. De twee na elkaar komende huurders tot 1713 zullen ter plaatse „**lijste**”² verven. Waarna het perceel uitsluitend woonhuis wordt.

Aan de jeugd wordt ook gedacht. De schoolmeester Jan Maas houdt in **1677/1678** in het kleine huis 29 school, daarna elf jaar in het groote no. 28, waar Jacob Maas tot **1691** blijft. Twee anderen hebben in 1673 en in 1682 in nos 6 en 54 een jaar onderwezen. De eerste vertrekt heimelijk met zijn meubeltjes en een jaar huurschuld naar Kortenhoef, de tweede **gaat** bankroet! In hetzelfde no. 29 had de weduwe

¹ Van 1680 tot 1715 in n° 40.

² Zelfkanten.

Geregt Kobus van 1672 af een „spinnen-kinderschool” gehad. Laurens Muls, de lakendrapier hiervoren genoemd, stelde zich bij den eersten huur borg. Hier wordt een tip van den sluier, gelegd over kinderexploitatie en borgtochten-koppeling met te verwachten kwade gevolgen, opgelicht.

De bakkershoekhuizen worden nooit aan hun bestemming onttrokken. In de overige hoekhuizen worden tapperijen, tabaks- en komenij-. een enkel maal een linnen-winkel aangetroffen. Ook wel eens een textielnijvere of een huurder zonder meer.

De kelders huisvesten voor de eerste maal 29 wolspinners, één wolkammer, één -schrobber, één -pluizer, voorts één lakennopper, zes linnenwevers en negen huurders, in de zijdenijverheid werkzaam. Van zeven kelders ontbreken opgaven, 18 werden met het huis verhuurd. Deze laatste verhuring is later eigenlijk alleen bij de hoekhuizen gewoonte. De kelders worden dan in hoofdzaak om „linnen te weven”, maar vooral naar den oorspronkelijken opzet „om wol te spinnen” verhuurd. Ook veel „alleen om te **woonen**”; meer dan de huizen. Zij blijven ook veelvuldiger leeg staan door de armoede der bewoners.

Enkele families zijn in verschillende lijnen in het Noortsche Bosch gevestigd. **Zoo** het Amsterdamsche zijdegreinwerkersgeslacht Bouland, bij hetwelk vele **Wale**-weesjongens te werk worden gesteld. Nicolaas bewoont no. 12 tegenover dit weeshuis van 1686 tot 1718, het jaar van zijn dood, daarna zijn weduwe en dan Augustus. Deze beiden als vervaardigers van gefigureerde zijdestoffen. Nog huurt de laatste in 1726 het huisje ter bewoning in. Philip Bouland is van 1680 tot 1688 in no. 24 gevestigd; in 1694 is hij borg voor den huurder van no. 72. Pieter betreft no. 42 in 1682, waar hij van 1701 tot 1720 dezelfde stoffen als Augustus maakt. Een dergelijke familie vormen de felp- en caffawerkers Pieter en Jan Meybos en diens schoonzoon Jan Lonnois aan het einde der eeuw. Jan Meybos koopt in 1717 no. 47 ¹. Ook de leertouwersfamilie de Coyer gaat in het begin der 18de eeuw in de **Weeshuis**-huizen wonen.

Daar zijn huurders, die tientallen van jaren in een of verschillende dezer huizen blijven. De meesten — en dit slaat vooral op de bewoners der kelders — niet. In de eerste plaats door de algemeene hooge sterfte, die velen niet eens de huurperiode van een paar jaar doet beëindigen. Voorts is er ziekte en tegenslag, waardoor sommigen „in decadentie” vallen. Waar de bewoners van de Boschhuizen van de opbrengst van hun handenarbeid leven, staan zij ook in tijden van werkeloosheid snel aan de

| Archief Burgerweeshuis 141.

Huizen in de Noorderstraat omstreeks 1900.

Uit de gekleurde tekening van C. Misset op het gemeente-archief. (Verkleind.)

grens der mogelijkheden. Dan weet de huurophaler ¹ te verhalen van moeilijkheden, die tot uitstel van betaling, executie, heimelijk wegloopen naar elders met medeneming van gearresteerde goederen, tot uit-huiszetting, maar ook tot kwijtschelding van schuld en blijven wonen kunnen leiden.

Zoo vertrekt de wolspinster stillekens uit kelder 4 in 1672, wanneer haar man op de vloot is doodgeschoten. Een drama, dat ook andere spinsters zullen medemaken. De huurder van huis 9 wil zijn achterstalligen huur met een dekenleverantie aan het Weeshuis voldoen, doch vertrekt in 1679 „bankroet” met twee jaar huurschuld. Een enkel maal blijft ook de borg in gebreke. Een paar keer betaalt de Doopsgezinde diaconie den achterstand. De komenijhouder Pieter Lober, die veel heeft „uitgeborcht” en daardoor in armoë vervallen is, vertrekt in 1676 met toestemming der regenten met zijn gezin naar Tabago, en „het huys is onder dat wel 3 maende leeg gestaen”. En wat zal de huurophaler beginnen, wanneer een kelderbewoner zoo arm sterft, dat de bureu hem ter aarde bestellen?

Hoewel op het gehalte der bewoners zeker gelet wordt, schuilt een enkel maal kaf onder het koren. De huurster van huis 26 loopt in 1675 na het leiden van een slecht leven daaruit; Jean de Maux, heimelijk in 1679 uit kelder 26 vertrokken, was „mede een van de lootdieven”; de vettewarier in no. 30 haalt tot ergernis der bureu boeven en schelmen naar binnen; één wolspinster drinkt zich in korten tijd aan brandewijn dood. Een drinkebroer, die huis 3 | in 1678 met twee jaar huurschuld verlaat, wordt daarna „soo verstaen”, „te Leyden opgehangen over diefstal”.

Men neme het hen allen — een klein deel van velen — niet kwalijk! De naam der buurt zal daar niet onder lijden. Ook de opbrengst der huren — die van 80 tot 100 gulden van de huizen, f 125 van de hoekhuizen en f 30 van de kelders bedragen — gaat iets vooruit in de eerste jaren. Zij komt in 1673/74 op j8459, in 1674/75 op f 8852 en in het volgend jaar op j9234 neer. Van de „quade en dubieuse schulden” wordt afzonderlijk rekening gehouden; zij bedragen in 1676/77 j 1615, in het volgend jaar van 12 huizen en negen kelders j 1942.10, en in 1678/79 j 1835. Sommige loopen over twee jaar, maar kunnen later weer inloopen, zoodat deze cijfers geen beeld van het rendement geven.

In 1691 brengen de huizen bruto j 8763.10 op. De vaste lasten zijn dan tot f 663.14 gedaald, en het netto-provenu is vrijwel gelijk gebleven ². Ook daarna moeten re-

1 Alleen de eerste huurophaler Adam van Beek liet twee boekies na (Archief Burgerweeshuis 374, 375), die tot 1684, het jaar van zijn dood, loopen.

2 Archief Burgerweeshuis 141, 2.

genten niet ontevreden zijn. Hoewel zij daarover wel eerder denken, verkoopen zij eerst tusschen 1717 en 1720 nos 47, 46, 5, 3, 1, 23, 24, 40, 22 en 48. Niet onwaarschijnlijk om het kapitaal, benoodigd voor den herbouw der perceelen in de St. Luciesteeg, bijeen te brengen ¹.

Ook wanneer het bezit als woonhuizen geëxploiteerd wordt, zien zij daar niet van af. Zij vertimmeren in 1724 W 2, 4 en 45 tot 2 groot, 2 klein; 4 groot, 4 klein en 45 groot en 45 klein, ² als voor- en achterkamers of huizen.

In 1737 worden nog „drie nieuwe huijsen naast het tuyntje” in de derde Weteringdwarstraat Z.Z. bij de Vijzelgracht, die met de letters A, B en C onderscheiden worden, aan hun eigendom toegevoegd. Nu was de bouw door den timmerman Jan van der Streng ³ in zijn geheel voor *f* 14800 aangenomen, er kwam nog voor *f* 4075.13 aan materialen bij, zoodat de kosten op *f* 18875.13 neerkomen ⁴. Ook deze worden in voor- en achterhuizen verdeeld en verhuurd.

Het Burgerweeshuis is derhalve weer eigenaar van 69 huizen.

Het wordt ook daarna niet teleurgesteld, ofschoon het algemeen geldend verbod van meer dan één commensaal te houden, door de huurders dikwerf overtreden wordt, en door te dichte behuizing een perceel wel eens wordt uitgewoond. In 1768 wordt berekend, dat de huuropbrengst van 1682 af *f* 918323.17 bruto had bedragen, of na aftrek van herstellingen en lasten *f* 525643.7 netto. Hetgeen gemiddeld op *f* 6042 's jaars of van een thans op *f* 201750 getaxeerd kapitaal op 3 % neerkomt! En waar „deese huysen niet in hoogen huur zijn”, daar „zelden of nooyt eenig perceel ledig of onverhuurt blijft, 't geen van zooveele huysen, als in het Noordsche Bosch by malkander staan, dog nog zeldzaam is” ⁵ — besluiten regenten 11 December 1769 de huren der huizen met vijf gulden en die der hoekhuizen, — bij de laatste twee verhoogingen op het oude peil gebleven — met tien gulden te verhoogen ⁶. Van 1770 tot 1775 wordt dientengevolge netto *f* 6950 gemiddeld 's jaars van dit bezit getrokken. De rente van het kapitaal, in het laatste jaar op *f* 200000 getaxeerd, bedraagt dan 3½ %.

Later vinden in de 19de eeuw herstellingen en veranderingen aan de huizen en soms

1 Archief Burgerweeshuis 141, 144; 9, f. 46v.

2 Ibidem 274, f. 6; 30.

3 Zie 33ste jaarboek van Amstelodamum, blz. 247.

4 Archief Burgerweeshuis 280, f. 4v. — Zie hiervoren.

5 Archief Burgerweeshuis 141.

6 Ibidem 12, f. 67v.

geheele nieuwbouw der afzonderlijke perceelen plaats. Maar aan de blokken als zoodanig geschiedt niets. Ter Gouw vond de oude huizen in 1874 „eenvormig en eentoonig, vervelend om aan te zien, en alleen hier en daar wat verlevendigd door een trekje voor de keldervensters, waar de kippen onder en de *oostinjesekors* boven uitkijken”¹. Eén huis op de Vijzelgracht werd verkocht². Volgens het verslag der gemeente Amsterdam over 1906 werden in dat jaar zeven huizen in de Nieuwe Looiersstraat wegens hun slechten staat voor de overdracht aan de stad gesloopt, en zou „met het oog op den bouwvalligen toestand, waarin vele huizen in *het Noordsche Bosch* verkeeren”, verlof gevraagd worden, deze geleidelijk te verkoopen. In Juni 1907 worden dan vijf huizen in bovengenoemde straat aan de *Duitsche Schoolvereniging* verkocht, waarna het Burgerweeshuis, naar eigen opgave, nog 56 huizen in deze buurt bezit. Waarvan in dezelfde straat in 1909 vijf huizen worden van de hand gedaan, en in 1910 twee. De laatste drie worden in dat jaar gesloopt en de perceelen in 1912 verkocht. De acht huizen in de Nieuwe Looiersdwarstraat waren in 1909 en 1910 van de hand gedaan. Zoodat alleen de eigendommen aan de overzijde der Vijzelgracht overbleven. Hiervan waren in 1909 in de 1e Weteringdwarstraat twee huizen verkocht, in de 2de drie en in de Weteringstraat vier. De overige 29 huizen³ dragen naar vriendelijke mededeeling van de administratie van het Burgerweeshuis in de boeken naast het stadsnummer nog altijd de onderscheiding der oude cijfers en letters.

Dit artikel zal niet beëindigd worden zonder mede te deelen, dat thesaurieren, die eenige aanmerkingen op de rekening van het Leprozenhuis van 1749 hebben, na eigen onderzoek, antwoord van de regenten en autorisatie van burgemeesteren, aan regenten 5 Maart 1751 onder meer aanraden, van de huizen in het Noordsche Bosch, die vervallen en „lastposten”⁴ zijn, zes — doch voor niet minder dan f3000 per stuk — te verkoopen. Waar dit niet gelukt, worden ter saneering der finantiën tusschen 1754 en 1759 geleidelijk alle huizen tegen aannemelijk bod verkocht, met autorisatie van thesaurieren⁵.

1 Amstelodamiana 1, blz. 202.

2 Thans n° 24.

3 Gelegen Vijzelgracht 4, 6, 8, 10, 14, 16, 20, 22, 26 — 1e Weteringdwarstraat 62—70 a) — 2e Weteringdwarstraat 64-72 en 75 en 3e Weteringdwarstraat 27-35, 38-42; alles volgens de tegenwoordige nummering.

4 Archief Leprozenhuis 1, blz. 26.

5 Thes. ord. 23, blz. 14, 51, 62, 78, 82, 196, 201, 219, 243, 270, 289, res. reg. en oudburgemeesteren. 23 Juli 1750; kwijtscheldingen 5 Z, 6 A, 6 C, 6 D, t.a.p.

a) Hieronder 68a.

DE HUIZEN OP DE VIJZELGRACHT WESTZIJDE IN 1936.

Fotografie N.V. J. H. de Bussy.

BIJLAGE I

BEGROTINGE, SITUATIE ENDE VERDELINGE VAN DE BLOCKEN OFF ERVEN, WELCKE DE STADT AMSTERDAM VEREERT HEEFT AEN HET GASTHUIJS, WEESHUIJS ENDE LEPROOSHUIJS ALDAER, OM BIJ DESELVE GODTSHUIJSEN BETIMMERT TE WERDEN ¹.

Alsoo de edele grootachtbare Heeren burgermeesteren en regeerders der stad Amsterdam goet gevonden hebben te belasten aen de regenten van 't Gasthuijs, Weeshuijs ende Leprooshuijs derselver stede, te timmeren eenige kleine huijsen tot gerijff van alderhande handwercken synde daertoe by Haer ed. grootachtbaerheden aangewesen aen de voornoemde regenten vijff blocken erffs oft gront met noch een eijndt ofte hoofd van een selfste block — alle op de caarte, daer beneffens overgegeven, getijckent met nummeris 1, 2, 3, 4, 5, en 6 — ende gelegen tusschen de Reguliersgraft, mitsgaders tusschen de straat lancks de erven, op de Princegraft vercocht, ende de nieuwe loijerijen en de Baengraft — is van deselve aenwijsinge van de situatie en een nette begrotinge gemaect, om de verdelinge daeruijt met meerder gelijkheijt te kunnen doen.

Het block no. 1 streckt van de straat op de Reguliersgraft westaen tot seeckere dwarsstraat ², gaende van de Princegraft tot aen de Nieuwe loijeren; heeft aen de noortsijde ende suijsijde een straat. Ende is breet aen de Reguliersgraft hondert vijff en 't negentigh voeten ³; in de voornoemde dwarsstraat breet tweehondert negen voeten; in de Noorderstraat lanck vierhondert acht en 't negentich voeten; in de Suijderstraat ⁴ lanck vijffhondert negen en veertich voeten.

Het block no. 2 streckt van de voornoemde dwarsstraat tot aen de straat op de Vijselgraft ⁵ tusschen de twee vorige straten ⁶. Is in die dwarsstraat breet tweehondert thien en een half voet; op de Vijselgraft breet tweehondert negen en twintigh voeten; in de Noorderstraat lanck vijffhondert ses voeten; in de Suijderstraat lanck vijffhondert vier voeten.

Het block n° 3 streckt van de straat aen de westzijde van de Vijselgraft, westaan tot gelijcke dwarsstraat ⁷, van de Princegraft gaende tot de Baengraft; heeft ten noorden deselve straat, die aen de noortsijde van de twee eerste blocken gelegen is ⁸, maer ten suiiden seeckere Middelstraat ⁹, tusschen

1 Archief Burgerweeshuis 141.

2 In een transportacte van 22 April 1687 wordt „anders Nieuwe Loyersdwarsstraat” aan deze omschrijving toegevoegd. (Kwijtschelding 3 D f. 79).

3 Een voet = 28 cm.

4 „Alias Nieuwe Loyerstraat”. (Kwijtschelding 3 D f. 76v; 22 April 1687).

5 Oostzijde.

6 Noorder- en Nieuwe Looiersstraten.

7 „Weteringhstraat”. Aldus genoemd door de thes. ord. in een resolutie van 15 Juli 1671. (Thes. ord. 160, f. 167).

8 Hier „Eerste Weteringhdwarsstraat” genoemd volgens bovengenoemde resolutie. Men sprak ook van Waleweeshuisstraat.

9 In 1692 zeker reeds 2e Weteringdwarsstraat geheeten. (Recueil van den regent Michiel Wiltschut.

— Archief Burgerweeshuis 2.)

h e t block n° 3 en n° 4 getrocken, mits welcken dese blocken veel minder breete hebben. En dit block breet lancks de Vijselgraft hondert vierthien voeten; lancks de dwarsstraat breet honder(t) en negenentwintigh voeten; lancks de Noorderstraat¹ lanck vijffhondert en negen(en)twintigh voeten; lancks de Middelstraat² lanck vijffhondert en negen(en)twindigh voeten.

Het blok n° 4 streckt mede van de straat aen de Vyselgraft³ tot de voorsijde dwarsstraat⁴; heeft ten noorden de voorszegde Middelstraat² ende ten suiijden de straat⁵, welck loopt ten suyden lancks 't block n° 1 en 2. Ende is breet lancks de Vijselgraft 't negentigh voeten; lancks de dwarsstraat⁴ drie en 't negentigh voeten; lancks de Middelstraat² lanck vijffhondert negenentwintigh voeten; lancks de Suyderstraat⁵ lanck vijffhondert eenendartigh voeten.

Het block n^c 5 streckt van de naestgenoemde dwarsstraat⁴ tot de straat op de Spiegelsgraft⁶; heeft ten noorden de straat¹, welcke streckt benoorden de blocken nos 1, 2 en 3 ende ten suiijden de Middelstraat², gaende tusschen de blocken n° 3 en 4. Is breet in de voornoemde dwarsstraat⁴ hondert en dartigh voeten; aen de Spiegelgraft breet hondert achtenveertigh voeten: lancks de Middelstraat² lanck driehondert sevenenveertigh en een halve voet; lancks de Noorderstraat¹ lanck driehondert vierendartigh en een halve voet.

Het blockjen ofte hoofd van een block — geteijckent n^c 6, gelegen op de Vijselgraft³ tusschen de voornoemde Suijderstraat⁵ en de Loyersgraft⁷ — is breet op de Vijselgraft ; diep in die Suijderstraat⁶ , diep aen de straat van de Loijersgraft⁷

De situatie ende begrotinge van de voornoemde blocken in der voegen als vooren opgesteld wesende, is van dezelve een verdelinge gemaackt in drie deelen, welke alle sijn gebracht onder drie loten: A, B, en C. Ende sijn gebracht onder het lot A:

Uijt het block n° 1 alle de erven op de Reguliersgraft, breet in 't geheel hondert vijffentnegentigh voeten; noch daer annex in de Noorderstraat een lanckte van hondert negentien en een halve voet; alsmede in de Suyderstraat, achter de erven van de Reguliersgraft, de lanckte van hondert 't seven-tigh ende een halve voet.

Uijt het block n° 2 de noorderhelft van de erven aen de westzijde in de Oosterdwarsstraat⁹, breet de helfte hondert vyff en een quart voet; noch daerachter driehondert achtentseventigh voeten in de Noorderstraat.

1 Eerste Weteringdwarsstraat.

2 Tweede Weteringdwarsstraat.

3 Westzijde.

4 Weteringstraat.

5 Hier Derde Weteringdwarsstraat in 1692 zeker al geheeten. (Recueil.) Ook wel Vlakkeveld in de 18de eeuw genoemd.

6 Oostzijde.

7 De sloot, die de Baan- en Vijselgrachten verbindt. (Archief Burgerweeshuis 146). — Blok 6 is niet in kaart gebracht en strekt zich verder in de diepte uit, waarop een tuin wordt aangelegd, waarnaast in 1737 drie huizen worden gebouwd. (Archief Burgerweeshuis 141 en 280.)

8 Nieuwe Looiersstraat.

9 Nieuwe Looiersdwarsstraat.

Uijt het **block n° 3** de noorderhelft van de erven aen de oostzijde van de Westerdwarsstraat ¹, breet de helfte vierentsestigh en een halve voet; noch daerachter in de Noorderstraat ² een lanckte van **drie-**hondert negenentsestigh voet.

Uijt het **block n° 4** de noorderhelft van de erven aen de oostzijde van de Westerdwarsstraat ¹ tot aen de Middelstraat ³, breet die helfte sevenenveertigh en een halve voet; noch daerachter in de **Middel-**straat ³ een lanckte van driehondert sevenentsestigh **ende** een halve voet.

Uijt het **block n° 5** de suijderhelfte van de erven op de Spiegelgracht, breet de helfte vierentseventigh voeten; noch daerachter in de Middelstraat ³ een lanckte van tweehondert sesenveertigh voeten.

Alle **geverft** met bleeckroot, uijtgenomen in 't **block n° 5**, alwaar het **hoogroot** op het deel van A staat ⁴.

Onder het lot B sijn gebracht de volgende erven:

Uijt het **block n° 1** de noorderhelft van de erven aen de oostzijde van de Oosterdwarsstraat ⁵, breet die helfte hondert vier en een halve voet: noch daerachter in de Noorderstraat een langhte van **drie-**hondert achtentseventigh voeten **ende** een halff.

Uijt het **block n° 2** alle de erven, leggende aen de oostzijde van de Vijzelgracht, breet in 't geheel **twee-**hondert negenentwintigh voeten en een halff; noch daerachter in de Noorderstraat een lanckte van hondert sevenentwintigh voeten; noch achter de suijderhoeck ⁶, in de Suijderstraat ⁷ een lanckte van hondert sevenentwintigh voeten.

Uijt het **block n° 3** de suijderhelfte van de erven in de Westerdwarsstraat ¹, breet die helfte **vier-**entsestigh en een halve voet; noch daerachter aen de noortsijde van de Middelstraat ³ een lanckte van driehondert negenentsestigh voeten.

Uijt het **block n° 4** de suijderhelfte van de erven in de voornoemde Westerdwarsstraat ¹, breet die helfte sesenveertigh **ende** een halve voet; noch daerachter aen de noortsijde van de Suijderstraat ⁸ een lanckte van driehondert sevenentsestigh **ende** een halve voet.

Uijt het **block n° 5** de noorderhelfte van de erven op het Spiegelgrachten, groot die helfte **vierentse-**ventigh voeten; noch daerachter in de Noorderstraat een lanckte van tweehondert sesenveertigh voeten.

Alle aangewesen met hoogroot, uijtgenomen in het **block n° 5**, alwaar het deel van 't lot B met **bleeck-**root aangewesen is.

Onder het lot C sijn gebracht de volgende erven:

Uijt het **block n° 1** de suijderhelfte van de erven aen de oostzijde van de **Oosterdwarsstraat**⁵, breet

1 Weteringstraat.

2 Eerste Weteringdwarsstraat.

3 Tweede Weteringdwarsstraat.

4 De kleuren zijn op de hier uitgegeven kaarten niet aangegeven, ook niet altijd op de oorspronkelijke, in het archief van het Burgerweeshuis aanwezig.

5 Nieuwe Looiersdwarsstraat.

6 Van de Vijzelgracht.

7 Nieuwe Looiersstraat.

8 Derde Weteringdwarsstraat.

die helfte hondert vier en een halve voet; noch daerachter in de Suijderstraat ¹ een lanckte van drie-hondert achtentseventigh **ende** een halve voet.

Uijt het **block** n° 2 de suijderhelfte van de erven aen de westzijde van de voornoemde Oosterdwarstraat ², breet die helfte hondertvijff **en** een **quart voeten**; noch daerachter in de Suijderstraat ¹ een lanckte van driehondert achtentseventigh voeten.

Uijt het **block** n° 3 alle de erven, leggende op de westzijde van de Vijselgraft, breet in 't geheel hondert vierthien voeten; noch achter de noorderhoek in de Noorderstraat ³ een lanckte van hondert tsestigh **ende** een halve voet.

Uijt het **block** n° 4 alle de erven, leggende op de westzijde van de Vijselgraft als voren, breet in 't geheel tnegentigh voeten; noch achter de noorderhoek in de voornoemde **Middelstraat** ⁴ een lanckte van hondert twee en tsestigh voeten; noch achter de suijderhoek in de Suijderstraat ⁵ mede een lanckte van hondert twee **ende** tsestigh voeten.

Uijt het **block** n° 5 alle de erven, gelegen aen de westzijde van de Westerdwarstraat ⁶, breet in 't geheel hondert dartigh voeten.

.....¹
 Noch achter de noorderhoek ⁸ in de Noorderstraat ³ een lanckte van achtentachtigh **ende** een halve voet; noch achter de suijderhoek ⁸ in de Middelstraat ⁴ een lanckte van hondert een en een halve voet.

Uijt het **block** n° 6, ofte het hoofd van dito **block**, alle die erven op de Vijselgrafwestzijde, breet te samen, lanck off diep in de Suyderstraat ⁵ **ende** de straat noch suyderlycker **streckende** ⁹, als bij metinge **sal** bevonden werden.

Alle aangewesen met gele **couleur**.

Op de bovenstaende verdelingen is binnen Amsterdam op den 22 **Julij** 1670 het lot A **getrocken** bij de regenten van het **Gasthuijs**, het lot B bij de regenten van het Leprooshuijs **ende** het lot C. bij de regenten van het Weeshuijs, die dese lotinge in teijcken des waarheijts hebben onderteijckent.

(*w.get.*) Jan Koetenburgs ¹⁰. (*w.get.*) D. Oudtshoorn ¹². (*w.get.*) Corns. Wilmerdoncx ¹³.
 (*w.get.*) M. Marcelis ¹¹. (*w.get.*) Willem Ijsbrantsz. Kieft¹⁴.

1 Nieuwe Looiersstraat.

2 Nieuwe Looiersdwarstraat.

3 Eerste Weteringdwarstraat.

4 Tweede Weteringdwarstraat.

5 Derde Weteringdwarstraat.

6 Weteringstraat.

7 Het handschrift heeft op nieuwe bladzijde: Vervolght het lot C **uijt** het **block** n° 5.

8 Van dit deel Weteringstraat.

9 De noordzijde van het slootje.

10 Mr. Jan Coetenburg, regent van de Gasthuizen.

11 Michiel Marcelis, regent als boven.

12 Diederick de Vlaming van Oudtshoorn, regent van het Leproenhuis.

13 Cornelis **Wilmerdonck**, regent van het Burgerweeshuis.

14 Regent van het Burgerweeshuis.

BIJLAGE II.

BESTEK VAN HET TIMMERWERK VAN DE HUIZEN IN 'T NOORTSCHE BOSCH, TE BOUWEN VOOR HET BURGERWEESHUIS¹.

De regenten van het weeshuys presenteren te besteden alle de arbeidsloonen van 't timmerwerck, van noden tot het bouwen van de huijsen, die de voorseyde regenten sullen doen bouwen in haer blocken N° 1, 2, 3, 4, 5 en 6 op de erven, die den aennemer sullen werden aangewesen.

1. Den aennemer sal doorgaens bij 't haijen moeten syn, ofte ymant van sijnentwegen, 't werk verstaende, die daerop lette en acht geve, dat alles naer behoren na de lyn en verdeling wel gehayt word. Dat ook de masten ten minsten 5 à 6 macl stuijten, naer eys van 't werk.

2. De erven, bij de aennemers aengenomen om te timmeren, sullen mede gehouden syn te helpen maken de verdeling. De masten sullen gehajit worden volgens de teekening, en als sal werden aangewesen. De masten sullen ook bij den aennemer moeten gescharpt en gekruijnt worden voor 't haijen.

3. Gehajit sijnde, soo sullen de fundamente uijtgepompt worden bij de gravers, en dan de masten geteld worden, waernaer de haijers betaelt moeten worden.

4. De voorseyde masten sullen gekruijnt werden bij de aennemers recht waterpas onder de lijn. Sulx gedaen sijnde, te beleggen met 3 duijms greene fundamentsplancken, die wel te lassen en te spijkereen, alsmede op de masten naer eijsch.

5. Den aennemer sal gehouden sijn al het gesaecht hout te halen op haer werk van de plaets, daer de molenaers het opgescheept hebben.

6. De voor- en achtergevel als ook het kookentje te maken met soodanige cousijns, soo van deuren als vensters, volgens de teekening, daarvan den aennemer copij ter hand gestelt sal worden; ende noch een kruiscousijn in de kamer om op de erven te kunnen sien².

7. In de kelder sullen komen deurcousijns, eerst in de muer, daer 't voorhuys van de kelder scheijit, ten tweeden aen 't turfhock van de kelder, en de darde aen de trap van de provisiekelder van 't huys. Welcke drij deuren in de teekening niet staen aangewesen. En voorts sooveel deuren, vensters en cousijns,³ als in de teekening aangewesen werden, off van doen sijn.

8. In de woonkelder sal gemaekt worden een bedstee, schoorsteenmantel, eerst ruijg van twee duijm greenenhout, en dan bekleet met een springlijst, fries en arkitraef; soodanig boven in de kamer en in de koocken ook, een etenskas⁴ in de keuken. Voorts glasramen en vensters en deuren in 't gansche huys off werk. Altemael afgehangen met soodanige sluijting, als de besteders daertoe sullen leveren, en dat alles na behooren. Alle de vensters mitsgaders binnen- en buitendeuren met spiegels te maken⁵.

1 Archief Burgerweeshuis 141.

2 „Off ook aen achtergevel cousyn[s] sullen moeten sijn, alsoo van voor licht genoeg komt.” (Aanteekeningen op los, ongedagteekend stuk, voor 9 September 1670 en voor de onderteekening van het bestek door de aannemers. — Archief Burgerweeshuis 141.)

3 „Onder en boven de cosijns een roelaed.” (Aanteekeningen t.a.p.)

4 „Nota. . . . De kas in de keucken, waer die gemaekt sal werden.” (Aanteekeningen t.a.p.)

5 „De vensters sullen werden beleyt en geklampt met spiegelklampen.” (Aanteekeningen t.a.p.)

9. In de kamer sal gemaakt worden een bedstede met een springlijst rondom, met een soldering boven in de bedstee, digt **geploegt ende** geschaeft, waarvan ook de onderlagen in malkanderen moeten geploecht worden, met een **rolkoets**¹ daeronder. De ander **bedste(e)** in de **kooken**. Alles wagenschot, met sijn onderlagen weersijts geschaeft, en voort wat meer daeraen manqueert. Moet mede gemaakt worden een etenskas, daer de besteders aen sullen **wijzen**.

10. In 't voorhuijs moet gemaakt worden soodanigen fatsoen van trap, als in de teekening vertoond word,² en nog te maken een **wel[n]teltrap** om van 't voorhuijs te gaen in de provisiekelder; ook borden daer eenige moeten sijn met een bierstelling tot gerief van dito kelder. Noch een steektrap, gaende van de kamer na de **solder**³). **Welcke** trappen moeten altemaal gemaakt worden op sijn fatsoen en **naer** eysch van 't werk. Onder dito trap komt een deur; het cousijn met een arkitraef beleijt, alsmede aen het cousijn van de **kooken** en aen de kamer weersijts.

11. In elcken verdieping tot drij toe sullen geleyt worden een **laeg** bakken; de twee eerste **verdieping[en]** van 8 en 12, de bovenste **laeg** van 11 en 7 duim, met **haer** treveel-houten' en trapgaten, gewerkt alles na behoren. Alle de enden van de balcken moeten gepikt worden bij den aennemer, dan sal 't pick hem **gelever**t worden bij de besteders.

12. D'eerste verdieping met plancken aen een sij geschaeft, voort gestreecken, **geploegt** en **geveert**, **ende** wel vastgespijckert **naer** behoren. Twee en darde vierkant weersyts geschaeft en voorts alle d'andere, uijtgeseyt die op wervels moeten gespijckert worden. Het verdrijven⁵), dat sal komen tot lasten van de besteders. **Al[s]** soodanig de tweede **solder** van de **kooken** ook gedaen.

13. De **kooken** heeft twee **laeg** balcken; sullen op syn plat geleijt worden van 7 en 11 duim. D'onderste vloer met plancken, alsmede de bovensolder; van alles geconditioneert als d'ander. Moet dito **kooken** met een steektrap gaen tot op de plaets, die den aennemer ook moet maken, en in de **kooken** te maken, als hem, aennemer, sal worden aangewesen, een turkist.

14. De kap **sal** gemaakt worden, als de teekening van **vooren** en agter en ter syden off in 't profyl uijtwijst. Sullen vooreerst **gestelt** worden 7 spanen, 't sij een min ofte meer, **naer** die dan te pas komen. De handbalcken en **carbeels**⁶ sullen in malkanderen gewerkt worden met pen en gat, 't karbeel⁶ onder op een tant; wijders met sijn loose balcken op **pooten** en sijn wormte-gording en **nock**. Langs de achtergevel mede een **wormte**, in 't eynde van de balcken yts gekeept, daer dan een sponning ingelopen, daer de **kantdeel** inkomt off **sluijt**. Soodanig mede in de vierduijms-plancken, daer de lijst **van** gemaakt word. Moet voor met een mens⁷, en onder met een waterlijst, die van andere aengebrocht;

1 De legerstede voor de kinderen onder de hooge bedstede, die met een ladder beklommen wordt.

2 „ . . . een wenteltrap om na 't eerste vierkant te gaen” (Aanteekeningen t.a.p.).

3 „ . . . Kleersolder Alsmede ook een trap om na de **solder** ofte kamertje van 't keukentje te gaen” (Aanteekeningen t.a.p.).

4 Raveelbalken.

5 Inslaan der spijkers.

6 Korbeel.

7 „Nota. . . Het mannetje uit dackroosters uyt te halen en een swaer yser daerin om de wol op te halen.” (Aanteekeningen t.a.p.) — Een „**mannetje**” of mensch is „ijgentlijk een balkje”, „in het venster . . . , dat men daar uijt neemt, als men groot goet opheijsende, daarin wil **laaten**”. (Notitie Jacob **Bicker** Raye, 20 April 1751. — Zie 32ste jaarboek van Amstelodamum).

dat dan de **heele lyst maekt**; wijder met sijn boeijborden, salinge ¹, alsmede achter, **alsoo** daer een Keulse goot komt off gemaekt moet worden, als by de teekening vertoont werdt ².

15. Dackvensters achter en voor te maken; voor met een frontespies; het cousijn **soo** swaer te maken, als sal werden aangewesen ². Dan de borstwering voor in 't venster moet **soo** hoog **wesen** en van gebruik gemaekt worden drie voet. Noch een cousijntje met een deur, die syn sluijting aen 't eynde van de stoep heeft, om 't water uijt de back te scheppen.

16. Het **dack** van de **kooken**, als de teekening uijtweist, **maer** moet in de bintjes een handbalkje syn, wyder met syn **wormte**, boeijborden. **Ende** vorder gemaekt worden, als een Keulse geut toebehoort.

17. Het **dack** van 't groothuijs en van de **kooken** te beleggen met $2\frac{1}{2}$ en 3 duijms ribben, wel gehielt en gespijckert **naer** den eysch, als dan **beleyt** met balklatten, by de **metselaers vertolt** ³ en **bij** de timmerluijden **geboort** en gespykert **naer** eijsch. Moet het heel **dack** overal en wat daeraen dependeert, geschaeft **sijn**.

18. Mede sullen de aennemers alle de erven rontom, **elck** in 't bijzonder, **naer** syn fatsoen met een schutting afschieten en **deselve** in malkander ploegen met deelploegen. De palen **elx** op sijn syde te brengen, als dat **vereijst**.

19. Mede moet gemaekt worden in **ijder huijs** een secreethuijsje op een gemeene kuyl, met syn bril en toebehoren en een deur afgehangen. Alles wel geschaeft en gemaekt **naer** eysch.

20. Mede neemt den aennemer aen, **haer** hout bij de **sagers selfs** te besorgen en **daerom** ook de molenaers **selfs** aen te porren, **ende** andere bootschappen meer aengaende **haer** werk.

21. Noch moet gemaekt worden de bodem van de secreten en van de regenwatersbacken, **naer** eysch van saeck.

22. Het bier sullen de besteders leveren; te weten acht ton voor **ijder huijs** in 't geheel.

23. Al de materialen van dit voorszegde **werck** sullen de besteders **selfs** leveren.

24. Alle het reetschap, hun van noden tot opbouwen van de voorsejde huijsen, geen utgesondert. sullen de aennemers **selfs** moeten hebben.

25. Alle de buitencousijns te maken met een groef en een qielhout daerin van een duijms lat; de cousijns twee duijm binnen de muer te **setten** ³.

26. **Oock** in de achtergevel te maken een kruijscousijn en drij **bolcousijns** ⁴.

27. De vlieringdeelen **sal** den aennemer aen **beyde** sijden wel schaven, ploegen, inleggen **ende** be-hoorlijck vastmaken ⁵.

28. In de **keucken** te maken een puij met drij lichten en een deurecousijn, **ende** onder in de kelder twee lichtjes en een **bolcousijn** met een venster.

1 Zaalgoot of krimp.

2 „De aennemers sullen gehouden syn voor aen 't huys een lijst te maecken voor de geut, mitsgaders een cousyn van twee lichten met den frontespies daerop; net en goet, als volgens de teekening **aen-**gewesen word. **Sal** ook **after** aen 't huys maken een Keulse geut. . . Nota . In het dak **so** wel achter als voor een licht ofte cosynt te maken.” (Aanteekeningen t.a.p.)

3 Gelegd. (C. A. Smit, De bouwkundige vraagbaak, blz. 566).

4 „Nota. . Off de cosynt voor niet dienen wat te worden ingeset.” (Aanteekeningen t.a.p.)

5 „Nota. Hoe en wat lichten in de achtergevels sullen komen . . .” (Aanteekeningen t.a.p.)

6 Hetzelfde in Aanteekeningen t.a.p.

29. Soo ymant van de heeren besteders quam misnoegen te nemen over eenige werkgast off jongen, soo sal den aennemer op simpel vermaen off aenspraek van de heer besteder hem datelyck moeten wegnemen ende niet weder in 't werck laten komen op een boete van 25 gulden. Welcke boeten de besteders sullen mogen korten van den aennemer sijn bedongen loon.

30. Den aennemer sal moeten in 't werck treden, soo haest 't hem sal worden aengeseyt, ende continuelyck wercken met sooveel ende soodanige knechts, als de besteders sullen verstaen ende ordineren.

31. Den aennemer sal gehouden sijn 't werck aen te pressen ende voort te doen gaen, sonder dat hy 't sal mogen ophouden, om tegen ultimo November onder 't dack en op primo Maert klaer te wesen.

32. Ende in cas hy in gebreeke blijft 't werk als boven te voltrecken, sullen de besteders 't werk wederom mogen opveylen, ende op nieuws besteden tot sijnen kosten. In sulcker voegen, soo het voor meerder off grooter somme word besteet, sal den aennemer die moeten opleggen te betalen, ende minder besteet sijnde, sal hy daervan niet profiteren.

33. Soo den aennemer al het werck niet en maekte volgens de teekening en als het hem besteet is, sal tot synen kosten off lasten weder herstellen ende maken, sonder yts daervoor te genieten.

34. Den aennemer sal gehouden syn neffens desen te stellen twee suffisante borgen onder renunciatie van *de* beneficien ordinis divisionis et excussionis.

Bij aldien de regenten de stootborden en de treden in 't voorcousyn begeren te hebben van hout, den aennemer gehouden sal sijn, die te maken tot synen kosten.

(Volgen de onderteekeningen door de aannemers.)

BIJLAGE III.

BESTEK VAN HET METSELWERK VAN DE HUIZEN IN 'T NOORTSCHE BOSCH, TE BOUWEN VOOR HET BURGERWEESHUIS ¹.

De regenten van 't Weeshuijs presenteren alle de arbeidsloonen van metselwerk, van noden tot het bouwen van de huizen, die de voorseyde regenten sullen doen bouwen in haer blocken n° 1, 2, 3, 4, 5, 6 op de erven, die den aennemer sullen werden aangewesen.

1. De huizen sullen ijder breed syn buitenswerks langs de straat 28 voet en negen duim ², diep buitenswerx 21 voeten; de kookens lang 18 voeten binnenswerx en breed 10 voeten binnenswerx ³, gelyk op de tekening verтоond werd, alsmede de gemeenschap van de muuren.

2. Niet meer als met twee lagen droog op de fundamentsplancken te leggen, waervan de muur moet dick sijn 1¹/₉ mop ⁴. Te weten alle de gemeene muuren, die voor- en agtergevel. Dog de muur van de stoep, de keuckenmuur, en de binnemuur, alle van één mop, aen te leggen tot de hoogte van de kelderfloer toe. Welverstaande de keuckenmuur op te halen van een mop dick tot de hoogte van de kelderbalcken toe.

3 ⁵. De verdieping van de keucken moet syn negen voeten hoog, sijnde de verdieping van de voorseyde kookken met een halve mop tot het dack toe opgehaelt. Maer de gemeene muur, daer de schoorsteen tegen aankompt, van één mop, en eerst tot de keldervloer van 1¹/₂ mop en dan een geheele mop dick — 18 à 19 voeten hoog.

4. Alle de muuren rontom het huijs, van vooren, van agteren en ter sijden, moeten al te samen van de voorseyde keldervloer opgaen een mop dick; de gevel, agter en voor, even schoon gewerkt, als ook de kookken aen twee syden schoon ⁶.

5. In de woonkelders sal komen een schoorsteen, die met Goutse steen sal opgehaelt worden. De haertsteen van de kamer en andere met een trogwelfsel, wel vastgesloten naer behooren tegen 't reveelijhout ⁷ aen. De schoorsteen van de kamer ende daerboven sal, mede voor 't opgaen met Goutse steenen moeten gemaekt worden op behoorlijcke wijtte van 10 duim, in 't ophaelen van binnen plat te pleijstereen naer behoren. De mantels sullen geleyt worden op twee voeten wijtte.

6. De schoorsteenen moeten buijten dack van moppen off graeuwe steen, ter hoogte ten minste van

1 Archief Burgerweeshuis 141.

2 Volgens „Een besteck van 't metselwerck als volgt, om te maken een huys voor mijn heeren de regenten van 't Gasthuys” (arch. Burgerweeshuis 141) 29 voet.

3 Buitenswerks 19 voet lang en 10 voet breed. (Een besteck t.a.p.).

4 Eén mop. (Besteck t.a.p.)

5 Marginale aantekening „dat de muur daer de kamer 't voorhuijs vaneen scheyt, van een halve Goutse steen mag wesen”.

6 Marginale aantekening: „Off graeuwe moppen sullen sijn off niet, sal staen tot believen van de besteders.”

7 Raveelbalk.

6 à 7 voeten boven de **nock** **opgehaeld** worden. Van **gelijcke sal** mede de schoorsteen gemaakt worden in de koocken soo hoog, als vereijsschen sal.

7. In de voorseijde schoorsteen moeten **geset** worden dry regels steentjes breed ent 4 hoog, met sorg te dragen, dat sij vaststaan. **Sulx** de middel daertoe gebruikken, die bequaamst is. Nog in de wooning ¹⁾ rontom langs de vloer een regel steentjes.

8. De gevels moeten gemaakt worden van fatsoen als de tekening, en alle de cousijns van vemen en vensters te **setten** twee duijm binnewaerts en een rollaeg onder en boven, **soowel** van agteren als van **vooren**, als ook **beyde** syden van de **koocken**; alles schoon en vol gewerkt, en vol gestootvoegt; en de steen **soo** vol en in de kalk geleijt, dat **se** rontom uijtbarst.

9. Alle de **vertrecken binnenshuijs**, boven en beneden, moeten eerst over de ry wel gemept en dan wel net met gesifte kalk overpleystert worden **naer** eijsch.

10. Dese voorseijde huijsing alsmede de **koocken sal** gedekt worden met pannen en die te **vertollen** ²⁾; en vorsten, die daernae in het **verdecken** al te **mael** moeten **gekloncken** worden. De vracken **daeruijt** te schieten, de vorsten wel gestreecken en gevorst; van de **nock** tegen de vorst aen. Alsmede de pannen van binnen bij vogtig of regenagtig weer te **strijcken**, als 't **wesen** kan.

11. De wangen van de dackcousijn van een halve Leijtse steen te maken, off een halve mop en te **versorgen**. Overal loot te leggen, daer van noden is.

Daen **sal** 't **loot** by de **heeren** besteders **gelevert** worden, mits de aennemer de **maet** daarvan moet geven en dan **selfs** leggen, als 't van **kleyne** importantie is.

12. **Oock** mede overal op de **anckers** en anders, dat **metselwerck aengaet**, sorg te dragen, dat se **gemaakt** worden. Dog sullen mede de voorseijde **anckers** bij de besteders **gelevert** werden.

13. De woon- en provisiekelders sullen **gevloert** worden met roode **backen**, alles in sant te leggen; sorg te dragen, **datter** sant genoeg onder is, daer de **aennemer** in vloeren moet.

14. Het woonhuijs — **voorhuijs**, kamer en **koocken** — te vloeren met groen en **geele backen**, ofte Sweetse steen in kalk, daer een weijnig sement onder is.

15. De stoepen met **haer** treden, stootborden, neuten en de trappen van de ingang van de kelder te maken op fatsoen, als de tekening vertoont, 't sij van **blauwe** steen off gemetselt. De scheidemuur tusschen de twee ingangen van beide kelders een mop **dick**; schoon gewerkt met een rollaeg **daerboven** op, en voorts de stoepen te stellen tot genoeg van de besteders. 't **Wulfsel** mede schoon te **wercken**, en op 't eijnd daer een cosyne moet sijn om water uijt de back te scheppen. Onder de stoep **sal** gemaakt worden een regenwaterback van 12 ton en een halve steen **dick**, en één agteraen **yder huijs** van twintig ton van drij **klesoor dick**. De voorseijde **backen** vrij te waren ses maanden, by foute van dien een nieuwe in **plaets** te maken, off soodanig te repareren, dat hij goet is op **voorgaende** conditie, ende dat **soo** lange hy sijn bedongen tyd heeft afgestaen.

16. Mede **sal** den aennemer maecken off stellen in **elcken** kookentje een watersteen, mede de waterloop te maken van een **steenen** rejooltje tot in 't secret.

17. Aen **elcken** twee **huijsen sal** men onder de gemeene schutting maecken een **gemeene** overwelfde secreetkuijl, groot over 't kruijs te meten agt voeten, 't sitten op te halen en steentjes agter de hielen, als daer op sit.

1 „Bovenhuijs en koocken”. (Besteck t.a.p.).

2 Op panlatten leggen.

18. Tot alle dit **voorseijde** werck sullen de aennemers geen materialen leveren, dan alleen alle de **arbeysloonen**, als hiervooren gesegd word ¹.

19. Alle het bier, nodig tot het opbouwen van de huijsen voor des aennemers werckvolk, van 't begin tot het eynde sal by de besteders **gelevert** worden. Te weten agt ton voor **yder huijs** in 't geheel.

20. Al het steygerhout gedurende het werck sullen de besteders leveren van begin tot het eynde ook kleyn en **grootte** ladders, **spiickers** en seven, om **kalck** te siften.

21. Alle reetschap, **haer** van noden ter opbouwen van de huijsingen, sullen de aennemers moeten **sels** houden, alsmede een bijl, dissel, boor en saeg en andere.

22. Als kalk komt in de **hocken**, **soo** sal den aennemer deselve moeten mengen met sant en ook wateren en mede doorgaens een man in 't **hock** houden, die **haer** kalk wel bont, en dat **sooveel** als 't vereyst, ter plaetse, daer die gebruikt worden.

23. Zie bijlage II n° 29.

24. Alle **muuren** te maken regt, **sonder eenige** bulten ofte bogten, op peene van die terstont weder af te breecken, **ende** weder goet te maken, **soo** dat behoort, tot synen kosten, **soo** arbeijt als materialen. Uytgeseyt, dat de besteders in **haer** keur houden om te ordeneren, hoe veel de **gevels rontom** sullen vliegen.

25. Den aennemer sal ook gehouden syn **plietten** te leggen **ende** haerdysers te **setten**, daer 't van node **wesen sal**, ofte onder **yder** schoorsteen.

26. De aennemer sal ook de **klinckers**, tot de **backen** nodig **synde**, moeten laten boomen.

27. Zie bijlage II n° 30.

28. „ „ II n° 31.

29. „ „ II n° 32.

30. „ „ II n° 33.

31. Den aennemer sal gehouden syn den steen schoon op te halen tot clesoren incluijs, **ende** deselve verarbeiden, op peene van **telckens** en **soo menigmael** hy daarvan in gebreke **blyft** ofte nalatig is, ses guldens te verbeuren.

32. **Welcke voorsz.** boetens de besteders sullen mogen korten van de aennemers **haer** bedongen loon.

33. Zie bijlage II, n° 34.

(Volgt de onderteekening van den metselaar.)

¹ Marginale aantekening: „Nog te maken een half steene muur, waarmede de kelder gescheyde word van een hock daer men turf sal leggen. 't Fondament op een balck te maken.”